

**UNIVERSITAT
JAUME·I**

Crisi alimentària i el seu impacte en els nivells de pobresa dels països menys desenvolupats

Ana Mª Fuertes Eugenio

Lliçó inaugural del curs 2008/09

LLIÇÓ INAUGURAL DEL CURS 2008-2009

**CRISI ALIMENTÀRIA I EL SEU IMPACTE
EN ELS NIVELLS DE POBRESA DELS
PAÏSOS MENYS DESENVOLUPATS**

Ana Mª Fuertes Eugenio
Catedràtica d'Economia Aplicada
Universitat Jaume I

Castelló de la Plana, setembre de 2008

Edita: Servei de Comunicació i Publicacions
Universitat Jaume I
Edifici Rectorat i serveis centrals
Campus del Riu Sec
12071 Castelló de la Plana
www.uji.es · comunicacio@uji.es
Tel. 964 728 833
Depòsit legal: CS-282-2008
Imprimeix: Innovació Digital Castelló, s.l.u.

ÍNDICE

I. Introducció	7
II. Una mirada cap enrere	10
III. Factors que afecten el comportament del mercat de les matèries primeres alimentàries	20
III.1. Estructura del mercat	
III.2. Factors que afecten l'oferta	
III.3. Factors que afecten la demanda	
III.4. Altres factors rellevants	
IV. Impactes del creixement del preu de les matèries primeres alimentàries sobre les magnituds macroeconòmiques	43
IV.1. Balança de pagaments i tipus de canvi	
IV.2. Paper de les polítiques econòmiques. Alguns exemples	
IV.3. Impacte sobre els índexs de preus al consum dels aliments	
V. Impactes sobre els nivells de pobresa dels països menys desenvolupats	57
V.1. Impactes sobre la població urbana i rural	
V.2. La situació de desnutrició dels més pobres	
VI. Recomanacions de política econòmica	68

I. Introducció

L'economia mundial es veu afectada per una pujada vertiginosa dels preus de moltes de les matèries primeres alimentàries. Certament, durant els mesos de juliol i agost s'ha assistit a una certa correcció en aquesta tendència, però resta molt per saber si aqueixa inflexió és producte d'una modificació en el sentit de les dades o, simplement, es tracta d'una mera correcció tècnica en un context econòmic de canvi estructural als mercats internacionals¹. Les dades disponibles són, per descomptat, evidents. Des de mitjans de 2005, la dacsa, el blat, l'arròs, els productes lactis, les llavors oleaginoses, etc., han patit increments en els preus que han representat en alguns casos més del 80% i del 90% en tan sols dos anys i mig. Durant els primers mesos de 2008 els preus nominals internacionals de la gran majoria de productes bàsics alimentaris han assolit els nivells més alts dels últims 50 anys, mentre que en termes reals són els més elevats des de fa tres dècades.

Encara que la situació dels mercats de productes alimentaris difereix entre països i l'evolució futura dels mateixos està envoltada de prou incertesa, totes les projeccions apunten que els preus es mantindran alts en els pròxims anys (encara que probablement no tant com en el primer quadrimestre de 2008). Si es confirmaren aquestes previsions l'impacte global en alguns països, en especial els de menor renda per càpita, podria ser catastròfic. Cal pensar que l'impacte d'un augment dels preus dels aliments no és simètric ni entre països, ni entre els diferents estrats socials dins d'un mateix país, sinó que repercuteix amb major intensitat en els segments de menors ingressos, siga quina siga la zona geogràfica on residisquen, en la mesura que, necessàriament, aquests

---

¹ Les bones collites i la caiguda del preu de petroli —i del dòlar— pareixen ser les raons que han portat quelcom de tranquil·litat a les bosses de matèries primeres aquestes últimes setmanes.

col·lectius han de dedicar un percentatge major de les seues rendes al conjunt de productes que configuren el seu suport i el de les seues famílies.

En conseqüència, la major repercussió de les pujades dels preus dels principals productes bàsics s'està produint en les economies menys desenvolupades, en especial en el col·lectiu de quasi 3.000 milions d'habitants que viuen amb menys de 2 dòlars de renda per càpita al dia i dediquen, com a mitjana, per damunt del 60% dels seus ingressos a l'alimentació, concentrada en els quatre o cinc productes que configuren la dieta bàsica de totes les economies en desenvolupament: el blat, l'arròs, la dacsca, el mill i el sorgo i que, d'acord amb les pròpies estadístiques del Banc Mundial, pateixen fam crònica en contextos normals, per la qual cosa poden acabar per generar una situació catastròfica i dramàtica sense precedents en els pròxims mesos. Per això, no és sorprenent que aquest tema estiga sent considerat pels països menys desenvolupats com una provocació social, ja que són els més pobres, i dins d'aquests els consumidors més marginals, els que pateixen amb major intensitat una crisi que no han generat.

Com a contrapartida, no és menys cert que uns preus elevats dels aliments bàsics haurien d'estimular l'oferta dels mateixos en resposta als senyals que els llança el mercat, convertint-se en una oportunitat per promocionar l'agricultura i el desenvolupament rural de molts països de baixos nivells de renda, coadjuvant a la millora dels seus ingressos i a l'eixida de la pobresa extrema. Per a això resultaria imprescindible que es dugueren a terme importants reformes estructurals (connexió amb els mercats, una mínima capitalització de les explotacions, formació, estructures comercials, etc.), avui inassolibles per a molts països.

Aquestes reflexions entorn de l'impacte final dels elevats preus de les matèries primeres alimentàries i del per què la crisi alimentària afecta negativament els més dèbils s'han convertit en temes de màxima preocupació per als organismes internacionals, especialment de la FAO (Organització de les Nacions Unides

per a l'Agricultura i l'Alimentació) que, en l'última Conferència d'Alt Nivell, celebrada el passat mes de juny a Roma baix el títol «Seguretat alimentària mundial: Els reptes del canvi climàtic i la bioenergia», va dedicar bona part de les seues discussions a l'estudi d'aquest tema².

Efectivament, l'objectiu de les deliberacions de la cimera de la FAO se centrava en la recerca de solucions a la crisi alimentària mitjançant la identificació de polítiques, estratègies i programes a curt i llarg termini destinats, amb aquest fi, pels diferents països, propòsit que va quedar plasmat en una declaració final on els caps d'estat i de govern de 180 països expressaven la seua preocupació per la gravetat del problema, renovaven el seu compromís en complir amb els objectius de desenvolupament del mil·lenni i incorporaven una sèrie de mesures per aconseguir els propòsits d'aquesta cimera. Així mateix, recomanaven als països la utilització de tots els mitjans possibles per alleujar les situacions de patiment causades per la present crisi, estimular la producció d'aliments, incrementar la inversió en l'agricultura i utilitzar, de manera sostenible, els recursos del planeta, de manera que es puga eliminar la fam i mantindre la seguretat alimentària de les generacions presents i futures.

Una vegada plantejat el problema, l'objectiu de la meua intervenció consistirà a analitzar les causes i, en especial, les conseqüències de l'increment dels preus d'aquests aliments a escala mundial. Per a això, veurem en primer lloc, una anàlisi dels factors que afecten el mercat dels aliments, després analitzarem els impactes a nivell nacional i sobre determinats col·lectius i, finalment, esbossarem algunes mesures de política econòmica aplicables a la dita situació i que han estat recomanades pels diversos organismes internacionals amb competències en aquest tema.

---

² Veieu: *High-Level Conference on World Food Security: The challenges of climate change and bioenergy*. Document disponible en: www.fao.org/foodclimate.

II. Una mirada cap enrere

No obstant això, abans de passar a estudiar aquestes causes i efectes, resulta imprescindible per comprendre la magnitud del problema, realitzar algunes reflexions de caràcter general que tendeixen a ser oblidades per moltes de les anàlisis que s'estan efectuant recentment a l'entorn d'aquest tema.

Primer, les crisis alimentàries, acompanyades de dislocacions dels mercats, amb caigudes brusques de l'oferta i increments significatius dels preus, no han estat estranyes a la humanitat, ni tan sols en dates recents. Qualsevol anàlisi que sobrepassi els tres o quatre últims decennis de la nostra història entropessa, immediatament, amb cicles de preus, generalment de curta duració, que ofereixen unes brusques alteracions i desviacions en les sendes tendències d'aquests³.

Segon, no podem comparar sèries llargues atenent exclusivament a l'evolució dels preus nominals de les matèries primeres. La inflació està associada, des de principis del segon terç del segle XX, a l'evolució de totes les economies del món, per la qual cosa qualsevol anàlisi temporal necessita ajustar els preus nominals amb algun indicador de preus que els faci comparables, això és, es necessita deflactar els preus nominals i transformar-los en reals per poder-los comparar, el contrari resulta absurd i mancat del menor rigor i base analítica.

Tercer, si bé hi ha sèries de preus per a moltes de les principals matèries primeres relativament fiables i prou llargues, els deflactors no són tan adequats. El més utilitzat és l'IPC d'un país o d'un conjunt de països (països desenvolupats), encara que és conegut que aquest indicador tendeix a sobrevalorar la inflació, ignora els nous productes apareguts, els avanços tecnològics, els canvis de qualitat i

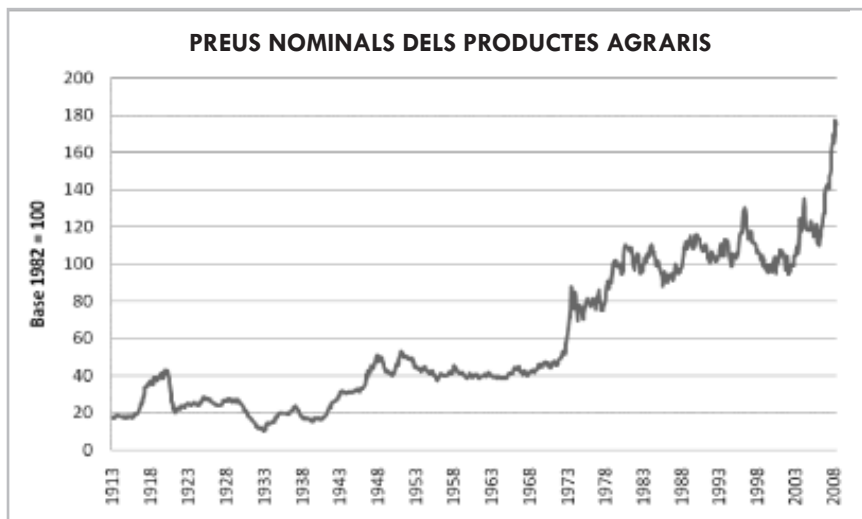
---

³ Veieu: Alexandratos (2008).

canvia d'estructura al llarg del temps. En conseqüència, no és homogeni en el temps, molt menys quan comparem sèries molt llargues, per moltes correccions metodològiques que s'hi haja introduït. Què ha de veure la cistella de consum d'una societat del segle XIX amb l'actual? Desgraciadament, amb totes les limitacions d'aquest, no n'hi ha un indicador millor, per la qual cosa, l'ús d'aquest, amb totes les restriccions exposades, es fa imprescindible.

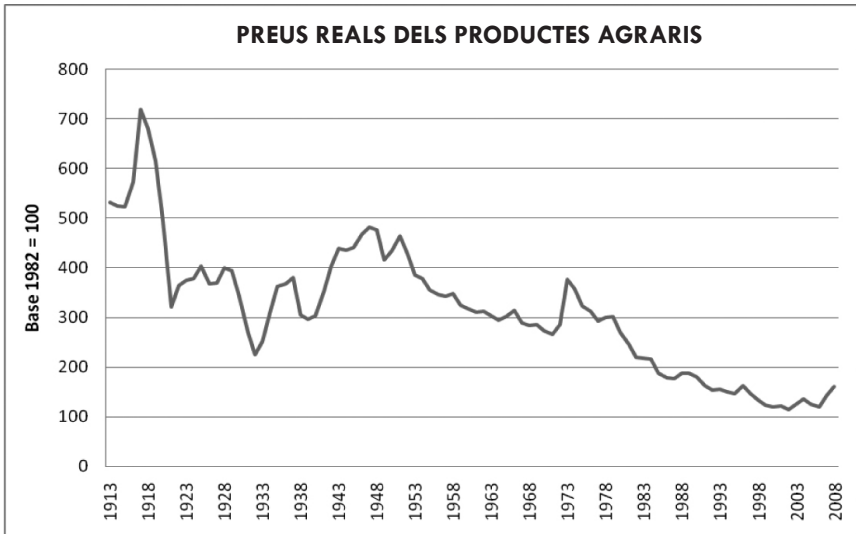
Amb aquests elements com a referència vorem què ha succeït al llarg del temps amb les matèries primeres alimentàries. Per a això, prendrem les bases de preus de les mateixes, referides exclusivament als EUA, del *National Bureau of Economic Research* (NBER) disponibles des de l'any 1913, i les deflactarem per l'IPC dels EUA. El resultat es pot apreciar en els gràfics núm. 1 i núm. 2, on el primer reflexa l'evolució dels preus dels productes agraris en termes nominals (és a dir, tenint en compte els preus corrents de cada any), i el segon indica la trajectòria dels mateixos en termes reals, una vegada descomptada la taxa d'inflació.

Gràfic núm. 1

Font: elaboració pròpia basada en les dades del NBER

Gràfic núm. 2

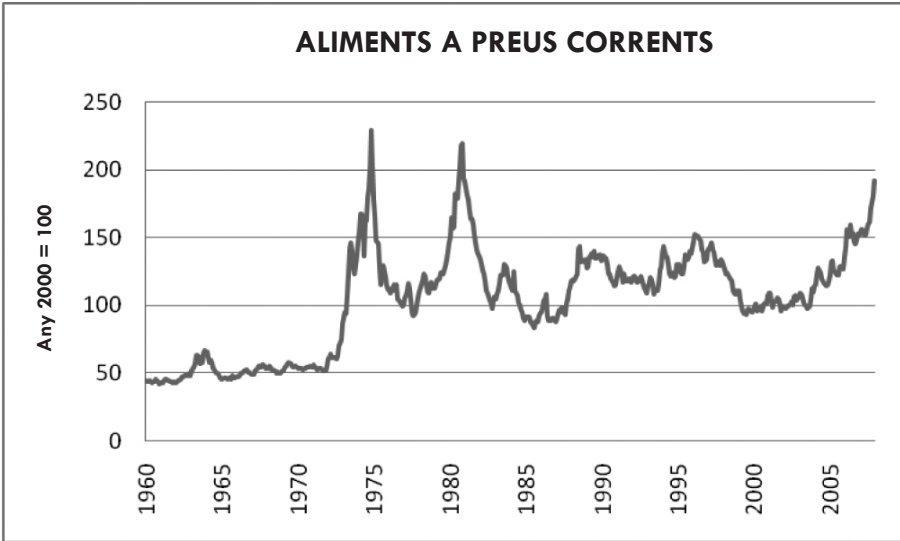

Font: elaboració pròpia basada en les dades del NBER

Les dades no poden ser més contundents. Certament, estem en els nivells de preus nominals més elevats de tots els temps (com no podria ser d'una altra manera), però quan es deflacten les sèries d'aquests productes per la inflació nord-americana els resultats canvien significativament. És cert que el conjunt de preus està referit a les produccions dels EUA, per la qual cosa hi cap algun caire en l'evolució dels mateixos, a pesar de les enormes dimensions de la dita economia, però el fet que siga exportador de moltes d'aquestes matèries primeres, o la major llibertat i transparència del seu mercat ens permet prendre-ho com a referència del mercat mundial.

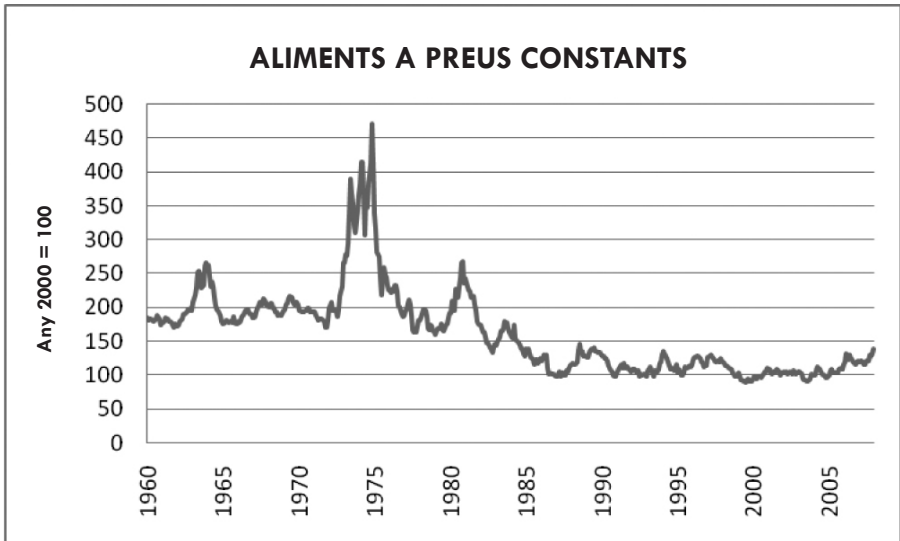
Per això, el segon pas en l'anàlisi ens porta a rastrejar unes altres bases de dades, per exemple, les de l'UNCTAD. En aquest cas, aquest organisme facilita les sèries tant en termes corrents com constants, pel que no cal procedir a cap elaboració complementària. De nou els resultats tornen a ser concloents, tant si s'analitzen les dades nominals com les reals de l'evolució del component «aliments», gràfics núm. 3 i núm. 4 respectivament.

Gràfic núm. 3

Font: elaboració pròpia basada en les dades de l'UNCTAD

Gràfic núm. 4

Font: elaboració pròpia basada en les dades de l'UNCTAD

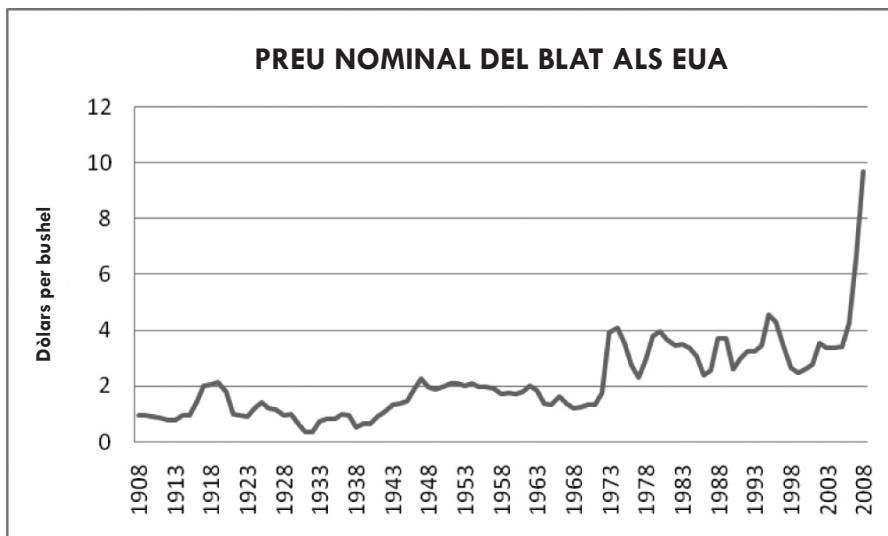
És cert que estem en els nivells de preus nominals i reals més elevats dels últims anys, però com es pot comprovar, hi ha hagut altres crisis als anys seixanta, als setanta i als primers anys dels vuitanta, amb oscil·lacions en els preus més significatives i acusades.

Podria argumentar-se que considerar els aliments o el conjunt de les produccions agràries pot emmascarar l'evolució d'alguns béns específics en els quals podria estar concentrant-se l'increment dels preus. Per evitar aquest possible caire, una tercera aproximació, a llarg termini, preveuria una situació en la qual es trien els tres cereals bàsics: blat, dacsa i arròs, i dels quals es disposen sèries prou llargues com per extraure'n conclusions rellevants sobre l'evolució d'aquests en el temps. Les dades preses com a referència en aquest cas han estat les facilitades per les magnífiques sèries disponibles del Servei d'Estadístiques de l'United States Department of Agriculture (NASS, National Agriculture Statistical Service). S'hi han deflactat les sèries de nou per l'IPC dels EUA per obtenir les dades en termes constants⁴. El resultat apareix reflectit en els gràfics núm. 5 i 6 per al blat, núm. 7 i núm. 8 per a l'arròs i núm. 9 i núm. 10 per a la dacsa.

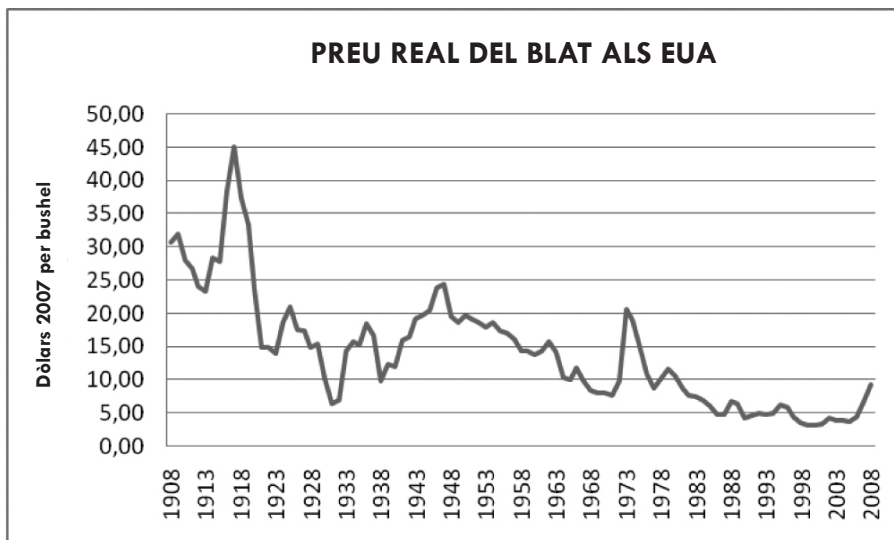
⁴ Les dades per a l'any 2008 són provisionals i s'han estimat incorporant-hi la pujada recollida fins al juliol de 2008 per la base de dades del FMI per a cada un dels productes considerats i una taxa d'inflació mitjana dels EUA del 5% per a enguany.

Gràfic núm. 5

Font: elaboració pròpia basada en les dades del NASS

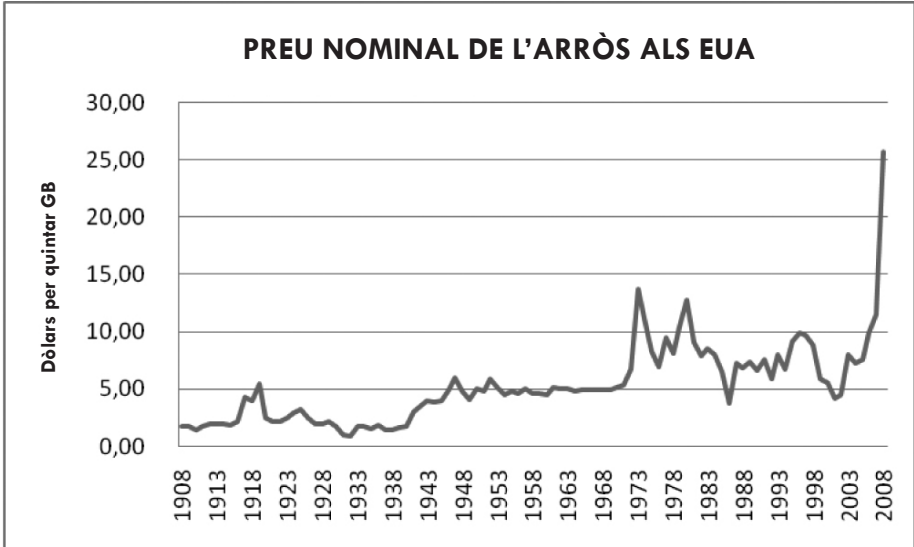
Gràfic núm. 6

Font: elaboració pròpia basada en les dades del NASS

Gràfic núm. 7

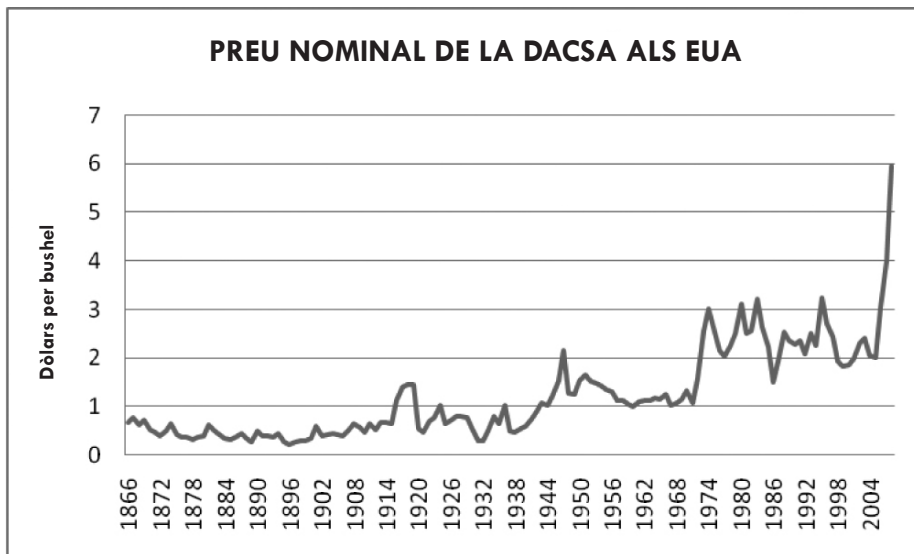
Font: elaboració pròpia basada en les dades del NASS

Gràfic núm. 8

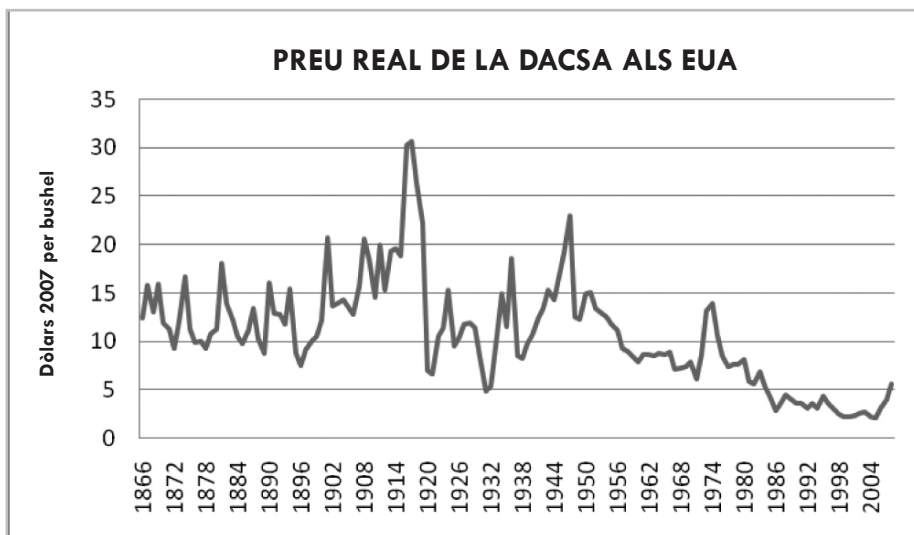
Font: elaboració pròpia basada en les dades del NASS

Gràfic núm. 9

Font: elaboració pròpia basada en les dades del NASS

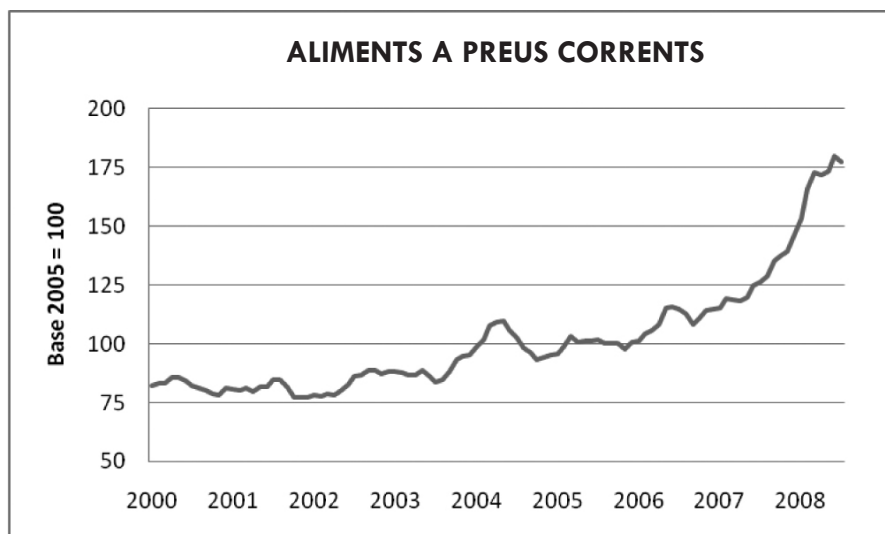
Gràfic núm. 10

Font: elaboració pròpia basada en les dades del NASS

De nou, les conclusions tornen a ser evidents. El món viu un període de pronunciat creixement en els preus de tots els principals productes bàsics que, per cert, és extensible a totes les matèries primeres agràries i industrials (i no només al petroli). La totalitat dels preus nominals d'aquests béns reflecteixen màxims històrics, però quan es deflacten les sèries, els preus reals mostren un comportament cíclic que no es diferencia d'uns altres viscuts en èpoques passades. Com a contrapartida, cal assenyalar que no és menys cert que el món ha viscut, des de finals de la Segona Guerra Mundial, un llarg període de clara caiguda tendencial dels preus dels productes agraris en termes reals, excepte períodes puntuals, i que la crisi actual ha vingut a invertir amb una enorme brusquedat la dita tendència. En tot cas, resulta innegable que els preus reals de la pràctica totalitat dels productes agraris i industrials es troben en els nivells més elevats dels últims 25 anys, i aquests increments s'han produït des de fa a penes tres anys, per la qual cosa l'impacte d'aquests en les societats i trams de renda més baixos està sent considerable.

Gràfic núm. 11

Font: elaboració pròpia basada en les dades del FMI

La gran pregunta que ens assalta, a la vista d'aquesta evolució, pareix evident. ¿Estem davant d'un canvi de tendència estructural o, simplement, el món viu un nou període cíclic de desajustament en el mercat que acabarà corregint-se en un termini no molt dilatat? Dit d'una altra manera: ¿l'episodi de pujada de preus serà transitori o hem d'acostumar-nos a conviure amb matèries primeres cares? Les previsions aportades pels organismes internacionals i els experts que treballen en aquest camp no deixen molt de marge pel dubte. Tant a mitjà com a llarg termini, els preus reals continuaran mantenint aquesta desviació alcista respecte als 25 anys precedents i els ajustaments seran lents i incomplets.

Quadre núm. 1. Índex de preus reals previstos per als aliments

	2004	2008	2009	2010	2015
Dacsa	100	179	186	176	155
Blat	100	219	211	204	157
Arròs	100	201	207	213	192
Soja	100	156	150	144	127
Sucre	100	169	180	190	185

Font: Banc Mundial (2008)

Per tractar d'aprofundir en aquesta qüestió, el pas següent consisteix a analitzar quines són les causes que han originat aquest increment en els preus i valorar quines d'aquestes són transitòries, quines duradores, la intensitat que tenen, la capacitat de resposta de l'oferta i, en conseqüència, la perdurabilitat de l'impacte.

III. Factors que afecten el comportament del mercat de les matèries primeres alimentàries

---

Com s'ha pogut constatar en l'apartat anterior, els canvis bruscos i persistents a mitjà termini en els preus dels productes agraris, en particular, i de totes les matèries primeres en general, no constitueixen elements excepcionals, sinó que es presenten en l'economia de manera recurrent; si bé, tals escenaris de creixement dels preus normalment han estat més curts en comparació amb les situacions de preus baixos, més duradores durant llargs períodes. Què és el que diferencia el cicle present dels precedents?

En el passat, les tensions en els preus solien tindre com a elements justificatius alguns dels elements següents:

- Situacions extraordinàries en el comportament de la naturalesa: sequeres, inundacions, plagues, catàstrofes de qualsevol tipus que afectaven, amb caràcter general, al món o a alguns dels principals països productors de la dita matèria primera.
- Situacions bèl·liques que distorsionaven els mercats, els processos productius, les línies de transport, les relacions comercials, en definitiva, els fluxos econòmics normals entre països.
- Crisis energètiques que encarien els costos de producció i acabaven per traslladar-se als preus finals.
- Fases de creixement de l'economia mundial molt intensos, per damunt del que podríem denominar creixement tendencial, que acabaven per pressionar sobre l'oferta d'una determinada matèria primera i sobre els preus d'aquesta.
- Processos de control de preus per part dels països productors o algunes grans empreses d'alguna matèria primera. L'única possibilitat d'èxit

a mitjà i llarg termini consistia en la limitació d'ofertes i la recerca de solucions cooperatives entre els agents limitadors de l'oferta, circumstància generalment excepcional.

- Exhauriment efectiu d'alguna matèria primera als centres de producció habituals i tradicionals.

Tots aquests desajustaments acabaven per desaparèixer a mitjà i a llarg termini com a conseqüència de nous descobriments, noves terres en explotació, avanços tecnològics que implicaven increments substancials de la productivitat, competència entre els oligopolistes, desaparició de les circumstàncies naturals excepcionals que justificaven aquest desequilibri. A llarg termini, la tendència ha estat, durant els últims 100 o 150 anys, la reducció dels preus reals en una llei inapel·lable ja denunciada per Prebisch (1970) als anys seixanta i setanta quan va establir que la relació real d'intercanvi entre els productes agraris i industrials tendeix a deteriorar-se a llarg termini.

Les diferències d'aquesta crisi amb les precedents, ben entès que no hi ha mai una situació igual a les anteriors, podrien concretar-se en els punts següents:

1. En les causes que l'origenen. Davant de les crisis tradicionals apuntades, en el moment present es constaten, a més de les habituals causes (controls de preus, encariment dels inputs productius —sobretot l'energia— sequeres, etc.), alguns altres elements singulars rellevants, com poden ser l'aparició de nous consumidors intensius d'aquests productes (amb caràcter perdurable), el desenvolupament de noves demandes per a alguns productes (biocombustibles), elements especulatiu (que acabaran per desaparèixer), etc., que confereixen a la present situació un perfil diferent i hi introdueixen matisos de perdurabilitat molt superiors als viscuts en uns altres cicles de preus. Sempre amb la corresponent prudència que exigeix tot aquest tipus d'anàlisi. Convé, avui més que mai, recordar els informes tremendament catastrofistes publicats durant la segona meitat dels setanta (tal vegada

els més representatius van ser els del Club de Roma)⁵, en especial per a les matèries primeres no renovables, i que van ser desmentits, posteriorment, pels fets. El seu diagnòstic i plantejament va ser vàlid, però van errar en l'escenari temporal que donaria validesa als seus models, en el paper dels preus relatius a l'hora d'orientar la demanda de matèries primeres, i en la capacitat substitutiva i de millora dels processos productius i d'explotació de les noves tecnologies.

2. En l'extensió dels productes afectats. No hi ha matèria primera, ni producte alimentari que no s'hi haja vist afectat, en major o menor mesura, per aquesta dita situació, bé siguin matèries primeres industrials (petroli, or, ferro, coure, zinc, etc.) amb independència de l'abundància relativa amb què es trobe en la naturalesa, bé siguin els productes agraris de qualsevol perfil o tipologia (cereals, ramaderia, olis, sucre, cafè, te, etc.).
3. La forta intensitat de les elevacions produïdes en alguns dels béns i matèries primeres. Entre gener de 2006 i juliol de 2008 (poc més de dos anys i mig) els aliments han pujat, en conjunt, un 76%, la dacsa un 260%, l'arròs un 288%, el blat un 199%, o les matèries primeres industrials un 146%, lluny, per descomptat, dels productes estrella com el petroli amb un 235% o l'or amb un 200%.
4. La possibilitat que l'ajustament poguera diferir-se en el temps una mica més del que podria considerar-se normal en els escenaris històrics previs. Algunes de les causes subjacents en l'explicació d'aquests augments dels preus poden suggerir una certa continuïtat en el temps, com la irrupció massiva de nous consumidors a l'abric dels nivells de vida aconseguits en

---

⁵ A títol representatiu es poden consultar els informes «Rapport de Tokyo» i «La humanidad ante la encrucijada». També les opinions d'altres autors com Theobald (1972), Heilbroner (1975), o el text elaborat pels membres i col·laboradors de la revista «The Ecologist», Goldsmith, Allen, Allaby, Davull i Lawrence (1972), *Manifiesto para la supervivencia*, on anuncien la creació d'un moviment en favor de la supervivència perquè l'home aprenga a viure amb la resta de la naturalesa i no contra aquesta.

els últims deu o quinze anys, com ara la Xina, l'Índia, etc., o les noves demandes i destinacions per a algunes matèries primeres alimentàries com els biocombustibles.

Endinsant-nos un poc més en l'estudi dels factors que poden haver influït en aquest possible canvi estructural del mercat de productes agraris, cada organisme internacional i cada investigador apunta causes diferents i els confereix un pes explicatiu diferent. Així, un informe dirigit pel senyor Mitchell (2008), per al Banc Mundial, indica que el 65% de l'elevació dels preus dels aliments es deu al ràpid creixement de la demanda de consum de biocombustibles i de matèries alimentàries per a la producció d'aquests⁶. El FMI, per la seua banda, també s'inclina per considerar com a responsable del creixement dels preus a l'increment de la producció de biocombustibles i, sobretot, a les polítiques econòmiques dutes a terme pels governs relacionades amb aquests productes. Però aquestes no són les úniques opinions rellevants en aquest tema⁷; per això, per tractar d'clarir els motius del creixement dels preus en aquest mercat, ens centrarem primer en l'estudi de la naturalesa de les causes d'aquest creixement.

---

⁶ L'informe afirma que hi ha tres factors primaris responsables de l'augment dels preus dels productes alimentaris. En primer lloc, les desviacions de la producció d'aliments per al consum cap a la producció de combustibles. En segon lloc, l'estímul dels governs cap als agricultors perquè dediquen més terres a la producció dels agrocombustibles a costa de reduir les terres dedicades a l'obtenció de productes alimentaris. Finalment, el paper que estan jugant els fons financers especulatiu, davant del panorama que se'ls ha obert en aquest mercat volàtil amb possibilitats d'obtenció de beneficis ràpids.

⁷ José Borrell (2008) en un article publicat en el periòdic *El País* argumenta que és injust i malintencionat culpar als biocombustibles de l'actual crisi alimentària mundial i considera que la raó més important caldria buscar-la en l'especulació financera dels mercats.

III.1. Estructura del mercat

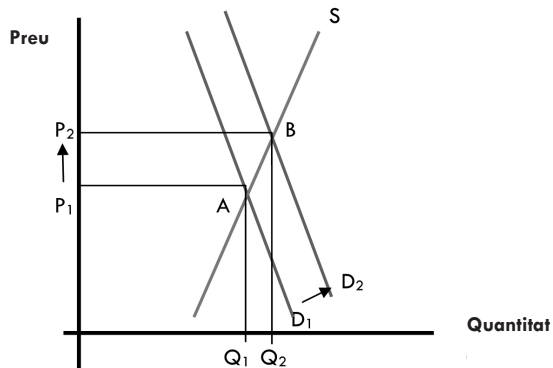
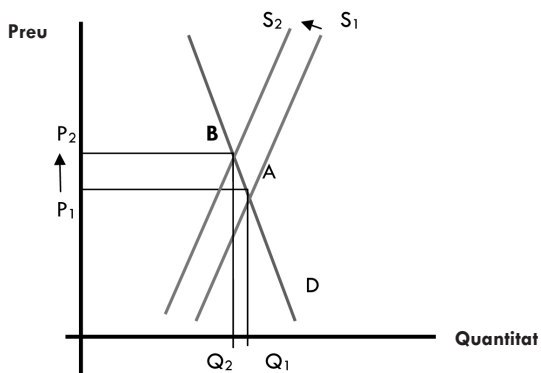
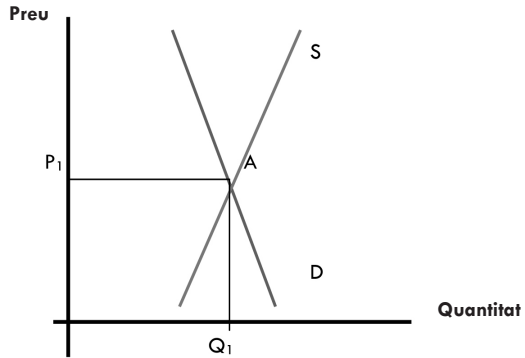
El mercat de productes agraris renovables presenta unes característiques específiques que cal considerar a l'hora d'estudiar les causes que li afecten en el moment present:

Rigidesa de l'oferta en el curt termini. Les collites són les que són i a curt termini la possibilitat d'incrementar l'oferta és molt limitada. La necessitat d'estocs estratègics sempre ha estat evident per suavitzar les corbes d'oferta i els preus finals al consumidor, especialment en els productes bàsics que configuren l'alimentació de tots els pobles (cereals). Ara bé, aquesta necessitat ha entropessat amb problemes considerables com són: l'enorme cost que entraña l'emmagatzemament, el fet que es tracta de béns peribles, la impossibilitat que molts països pobres puguin finançar aquests costos, la dependència dels països desenvolupats, etc. El resultat és que les reserves sempre han estat limitades i, per descomptat, per sota de les necessitats una economia global.

Creixements moderats d'aquesta oferta, sempre limitats per l'àrea de cultiu en producció i els avanços en la productivitat en gran part associats a avanços tecnològics en àrees estratègiques com ara fertilitzants, llavors, processos productius, etc.

Rigidesa de la demanda. Els cereals constitueixen la part més important de la demanda perquè són la base alimentària de les nostres societats i resulta complicat, per no dir impossible, la substitució d'aquests. Primer, perquè no n'hi ha alternatives agrícoles més eficients. En segon lloc, pels gustos encunyats durant milers d'anys. En tercer, perquè altres alternatives possibles (la carn), són molt més ineficients, i precisen quantitats considerables de gra per aconseguir el mateix efecte alimentari en la societat. El resultat és una considerable rigidesa de la demanda d'aquests béns.

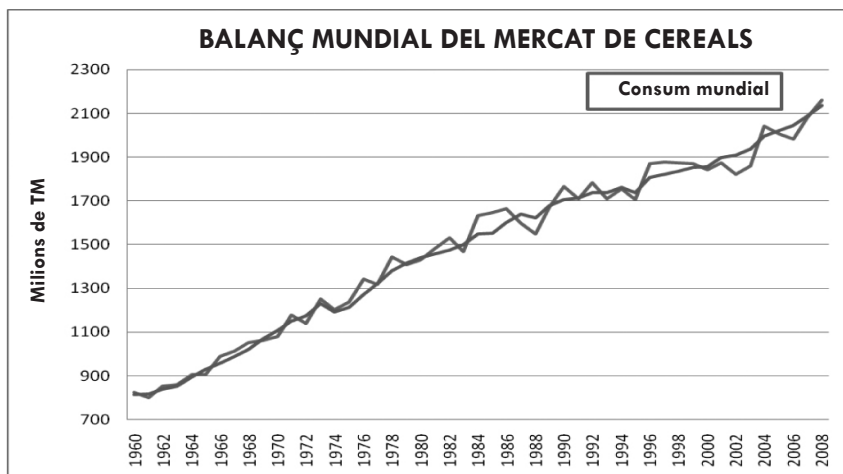
El mercat, així concebut, mostra una enorme vulnerabilitat. Qualsevol disminució de l'oferta, per les causes que foren o un increment de la demanda, determinen impactes considerables en els preus dels béns. Una senzilla representació gràfica ens mostra aqueixos efectes.

El mercat de cereals, i de tot el conjunt d'aliments en general, s'ha mantingut en un equilibri relativament estable durant els últims 50 anys. Les taxes de creixement de la demanda de cereals s'aproximaven al 2,1% a l'any, impulsades per un muntant de població total que ha crescut entorn de l'1,4% o 1,5% i una millora dels nivells de nutrició dels països més pobres. L'oferta, per una altra banda, responia amb taxes de creixement lleugerament superiors (2,3%), producte d'uns seus increments de la població agrària ocupada (0,9% a l'any), d'un augment encara menor de les terres cultivades (0,2% a l'any) i d'una constant millora en els nivells de productivitat del camp (1,2% a l'any), en gran part gràcies a les millores tecnològiques de qualsevol tipus introduïdes durant aquests anys (mecanització, revolució verda, fertilitzants, llavors, organització de la producció i distribució, etc.).

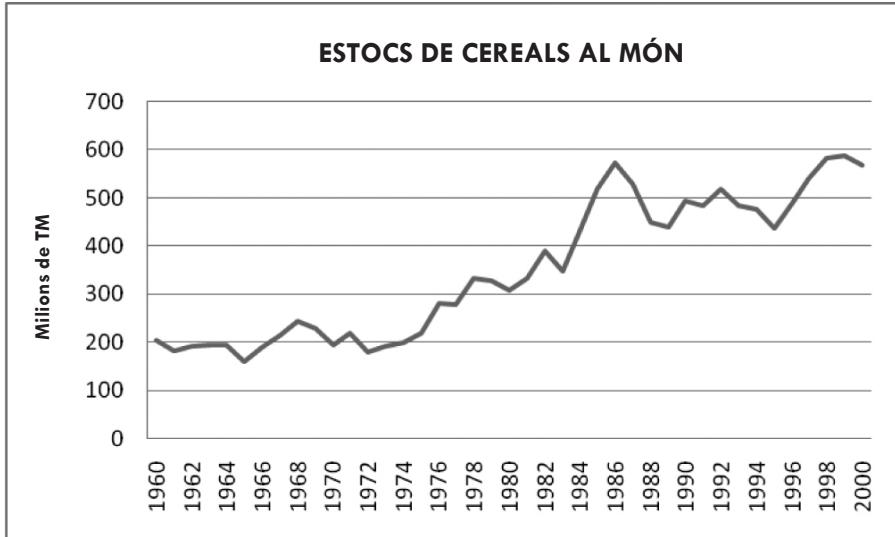
El resultat ha estat un cert increment en els estocs estratègics durant aquests anys, una millora en l'alimentació humana i una reducció dels nivells de fam i de morts per aquesta causa en el món. En definitiva, un mercat sense grans tensions en els preus, tret dels períodes d'inestabilitat dels anys setanta, en gran part motivats per causes exògenes al mercat, com van ser els increments considerables en el preu de l'energia viscuts entre 1972 i 1982.

Gràfic núm. 12

Font: elaboració pròpia basada en les dades d'Earth Policy Institute i de la FAO

Gràfic núm. 13

Font: elaboració pròpia basada en les dades d'Earth Policy Institute

L'equilibri del model dels últims anys pareix que s'ha vist capgirat recentment. Entre l'any 2000 i 2008, la producció ha disminuït les taxes de creixement mitjà a l'1,7% (sequeres a diversos països, augment dels inputs agraris, canvis en els cultius, etc.), mentre que la demanda continua pressionant amb força, a conseqüència dels nous països que requereixen quantitats creixents d'aliments per alimentar les seues poblacions i tenen capacitat de pagament per a això; els canvis en els gustos, encoratjats pels augments de renda (per exemple, més carn i menys cereals de consum directe), o les noves demandes de productes patrocinades per l'encariment de l'energia (biocombustibles).

Les conseqüències inevitables han estat un augment de les tensions en el mercat, reflectides en l'augment de preus i en el descens dels estocs estratègics, amb el consegüent impacte en els contingents de població més desfavorits. Les bones collites d'aquesta campanya pareix que han propiciat una certa recuperació del mercat i una suavització dels desequilibris, si bé ningú espera que a mitjà termini es torne als preus de finals del segle XX.

Vegem, amb més detall, els elements que estan jugant pel costat de l'oferta i de la demanda.

III.2 Factors que afecten l'oferta

En primer lloc, tal com ja s'ha avançat, la caiguda de la producció per la reducció en les collites, durant 2005 i, sobretot 2006, en la producció de cereals dels principals països exportadors d'aquests productes. Així, Austràlia i Canadà, importants productors d'aquest bé alimentari, van reduir les seues collites en un percentatge que va representar un 5% sobre el total agregat mundial, mentre altres països exportadors també van disminuir la producció d'aquest producte per baix de la mitjana tendencial anual. Les principals causes d'aquesta disminució cal buscar-les en les adverses condicions climatològiques viscudes en els últims tres anys en alguns dels grans països productors que han reduït l'oferta en un mercat ja tensionat. El resultat directe ha estat una resposta del mercat que ha elevat els preus d'aquests productes.

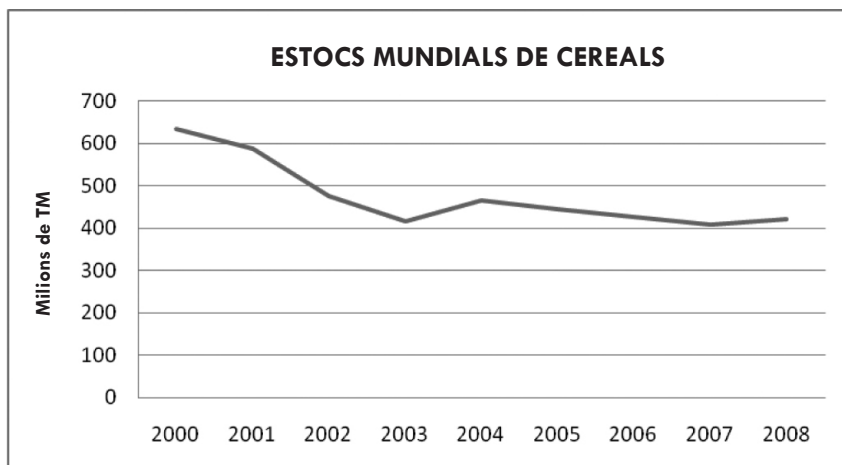
Com a reacció lògica del mercat, l'any següent, 2007, va haver-hi un increment important en la producció, especialment de dacsa als Estats Units d'Amèrica. No obstant això, com aquesta ràpida resposta es va produir en aqueix país a costa de reduir els recursos per a la producció de productes oleaginosos, com la soja, l'equilibri global en el mercat de matèries primeres alimentàries no va quedar restablert totalment. La teoria econòmica ens ensenya que només es pot aconseguir l'equilibri global a llarg termini si augmenta l'extensió de les terres cultivades o millora significativament la productivitat.

En segon lloc, les distorsions entre oferta i demanda es van traduir en una reducció dels nivells d'estoc estratègics de les matèries primeres, introduint major incertesa sobre el futur del comportament dels preus i coadjuvant a les pressions especulatives sobre els mercats. La reducció gradual dels nivells d'estoc dels productes alimentaris —sobretot els cereals— des de mitjans dels noranta, és un altre dels factors que ha tingut importància en el canvi estructural ocorregut en aquest mercat. Aquesta disminució de les reserves

d'estoc (d'aproximadament un 3,4% anual des de 1995) és el resultat, no només d'una menor producció anual, segons hem vist, sinó, a més, d'una sèrie de circumstàncies que van des de l'aplicació dels canvis en la política ambiental adoptats pels diferents països a partir dels acords de la Ronda Uruguai i dels elevats costos d'emmagatzemament dels aliments peribles, fins al desenvolupament de nous instruments de risc financer, o l'aplicació de millores en les tecnologies de la informació i el transport en un món globalitzat.

Totes aquestes raons influeixen sobre els mercats internacionals, que tendeixen a ajustar a l'inici de la temporada les seues expectatives sobre els preus finals dels productes, expectatives que finalment es tradueixen en una pressió a l'alça els preus quan s'espera una situació d'excés de demanda. La millora viscuda enguany amb un increment de les reserves d'estoc mundials d'un 3,1%, segons dades de la FAO, ajudarà a restablir l'equilibri a llarg termini si mostra continuïtat en les collites futures.

Gràfic núm. 14

Font: elaboració pròpia basada en les dades de la FAO

Un tercer element que ha jugat un paper molt important a l'hora d'explicar l'evolució dels preus de les matèries primeres agràries ha estat l'increment del preu del petroli, ja que hi ha una estreta relació de dependència entre el mercat de productes agraris i el dels combustibles fòssils. Aquesta relació, a més, és doble, perquè, d'una banda, l'agricultura actua com a demandant d'aquests perquè utilitza de manera intensiva el consum d'energia, tant pels seus inputs (fertilitzants) com en tot el procés productiu (recol·lecció, transport, etc.). Però, d'un altre, com a possible substitut en la producció de certes energies (biodièsel o bioetanol), sobretot perquè els increments dels preus del petroli i de l'energia, en general, fan cada vegada més competitiva la utilització de certs productes agrícoles per generar energies alternatives.

En conseqüència, l'increment en el preu del petroli i dels derivats d'aquest augmenta els costos de producció dels béns agrícoles, i retiren del mercat superfícies i cultius que van cap a uns altres fins, diferents dels de l'alimentació humana⁸. Algunes matèries primeres, com els fertilitzants, han incrementat el seu preu en més del 160% en el que va de 2008, en comparació amb l'any anterior i els costos de transport actuals pràcticament s'han duplicat des de començaments de 2006. Aquest encariment dels costos afecta directament els nivells de producció i, per tant, els preus.

Finalment, i sense ànim d'esgotar les possibilitats, un cinquè element a considerar són, sense cap dubte, les mesures de política econòmica restrictives al flux comercial de caràcter proteccionista adoptades per alguns països (Brasil, Indonèsia, etc.) per protegir el seu abastiment intern o aconseguir ingressos extraordinaris (Argentina) en un mercat molt tensionat.

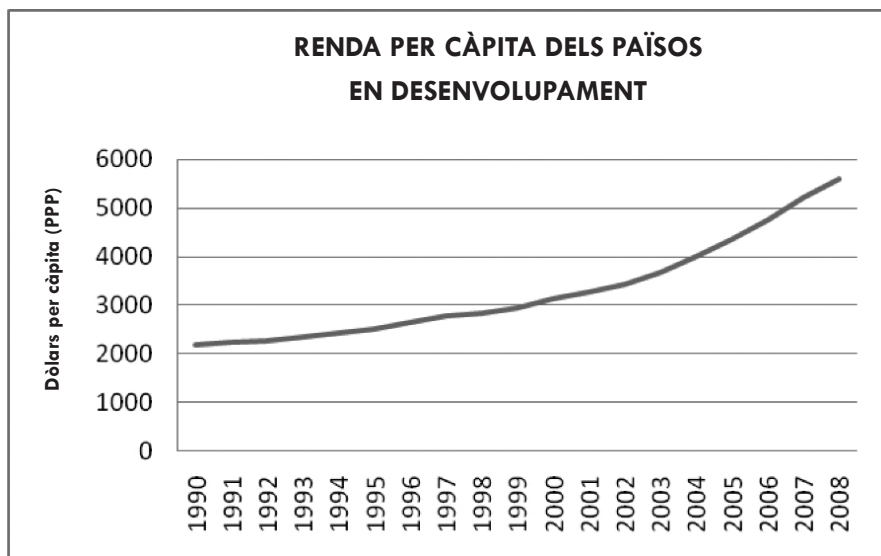
III. 3. Factors que afecten la demanda

El creixement de la població i de la renda han propiciat l'aparició d'un contingent creixent de nous demandants de productes agraris que, a més, compten amb

⁸ Veieu Leibtag (2008).

recursos econòmics per pagar-los. La renda per càpita de tot el conjunt de països en desenvolupament s'ha multiplicat per 2,5 en el breu espai de 15 anys i ha permès una reducció considerable del nivell de pobresa i de fam en tots els països beneficiats amb aqueix creixement i ha propiciat una pressió constant sobre els nivells de producció d'aliments a escala mundial.

Gràfic núm. 15

Font: elaboració pròpia basada en les dades del FMI

Canvis en l'estructura de la demanda. Els increments de la renda apuntats han propiciat una modificació de la dieta alimentària, introduint-hi productes (carn, llet) que utilitzen intensivament grans. Així, per exemple, mentre a principis dels anys setanta el consum per càpita de carn al món, a penes assolía els 25 kg per persona i any, en l'actualitat s'aproxima ja als 40 kg. És un fet àmpliament acceptat que el creixement de la renda en els països emergents i en desenvolupament, igual que l'augment de la població i les conurbacions han canviat gradualment l'estructura de la demanda d'aliments, i han modificat les preferències dels

consumidors des de productes més intensius en fècules cap a uns altres com la carn i els productes lactis i han incrementat, per tant, la demanda de cereals, així com les relacions de dependència entre els productes alimentaris.

Encara que aquests canvis no poden ser considerats com la causa principal de l'increment precipitat dels preus d'aquests productes des de 2006, sí que és evident que les modificacions en les pautes de comportament dels consumidors poden haver influït d'alguna manera en la reducció dels nivells d'estoc dels cereals i en el mercat de llavors en la dècada anterior⁹. Probablement ho seguiran fent en el futur, atès que la seua demanda és prou inelàstica; per la qual cosa, mentre no n'hi haja un augment considerable de l'oferta, els preus d'aquests aliments continuaran pujant.

Biocombustibles¹⁰ i béns agrícoles. L'aparició de noves demandes per a certs productes agraris (biocombustibles), conseqüència dels elevats nivells de preus de l'energia; dels avanços tecnològics que han reduït apreciablement en alguns casos els costos de producció i; sobretot, del desig d'aconseguir una certa independència en l'abastiment d'un producte que es considera estratègic com és l'energia, per part dels països consumidors¹¹, és un altre dels factors que influeixen en la demanda de productes alimentaris.

---

⁹ La Xina i l'Índia són els dos països que normalment se cita com els màxims responsables d'aquest canvi a causa de la grandària de la seua població i a les seues elevades taxes de creixement. No obstant això, des de 1980, les importacions de cereals en aqueixos dos països han disminuït progressivament a un ritme del 4% anual.

¹⁰ El biocombustible és el terme amb el qual es denomina a qualsevol tipus de combustible que es deriva de la biomassa (organismes recentment vius o els rebutjos metabòlics d'aquests, com el fem). Els biocombustibles més usats i desenvolupats són el bioetanol i el biodièsel. El bioetanol (etanol de biomassa) s'obté, generalment, a partir de la dacsca, la canya de sucre, la remolatxa o d'alguns cereals com el blat o l'ordi. El biodièsel es fabrica a partir d'olis vegetals, que poden ser bé usats o bé sense usar. En aquest últim cas, un dels més utilitzats és la soja.

¹¹ Aquest desig s'ha plasmat en una considerable generositat a l'hora d'aprovar subvencions a l'ús i producció d'aquests productes.

En conseqüència, el mercat emergent dels biocombustibles és una nova font de demanda d'alguns productes agrícoles com el sucre, la dacsca, la iuca, les llavors oleaginoses i l'oli de palma. L'augment de la demanda d'aquests béns ha contribuït també a l'increment dels seus preus en els mercats internacionals, la qual cosa s'ha traduït en un augment dels preus dels aliments¹². Cal pensar que qualsevol demanda rendible a mitjà termini d'una certa família de productes, en el mercat, tendeix a desplaçar a la resta d'aliments, bé per substitució dels mateixos, bé mitjançant el trasllat d'aquests cap a àrees més marginals amb productivitats menors o amb collites més insegures.

Aquests productes, que fins fa poc eren considerats com a béns alimentaris, són ara utilitzats com a matèries primeres per a la producció de biocombustibles davant dels constants i pronunciats increments del preu del petroli, que els ha convertit en substitutius viables per a certs usos. Així, el bioetanol és, en molts casos, competitiu amb la gasolina, tal com demostren Schmidhuber (2006) i Tyner i Taheripour (2008)¹³. Aquesta possibilitat de substitució de fonts energètiques és una de les raons per les quals la producció mundial d'aquest tipus de carburants s'ha disparat des de fa uns anys.

Atesa la polèmica suscitada per la irrupció dels biocombustibles en el panorama econòmic i l'impacte d'aquests en els preus dels aliments, dedicarem un breu espai de temps al seu estudi i a la valoració d'aquesta incidència. Com

---

¹² En 1985, l'empresa productora de Coca-cola va decidir utilitzar xarop de dacsca en comptes de sucre per endolcir els seus productes de soda, sent imitada per unes altres indústries de béns semblants. Com a conseqüència d'això, en l'actualitat, aproximadament el 4% de la producció de dacsca als EUA s'utilitza en la indústria de begudes refrescants. L'elevació del preu d'aquest producte, que és una matèria primera important d'aquesta indústria, va suposar, en 2007, en aqueix país, un increment de l'1,9% en el preu de la botella de dos litres de soda.

¹³ Schmidhuber va estimar, en 2006, que el bioetanol obtingut de la dacsca era competitiu amb el preu del cru a partir dels 58 dòlars/barril. Per la seua banda, Tyner i Taheripour (2008) han calculat que, per ser un substitutiu viable, amb el preu del cru a 100 dòlars/barril, el cost de la dacsca per fanecada apte per ser transformat en etanol ha de ser inferior als 4,14 dòlars (sense tindre en compte subvencions) o els 5,74 dòlars (si s'hi inclouen els referits subsidis).

pot veure's en el quadre núm. 2, la producció de biocombustibles està molt concentrada en uns pocs països, generalment els més grans i productors de matèries primeres agrícoles. Ara bé, el que resulta determinant és el fulgurant creixement que han mostrat tant les produccions de bioetanol com biodièsel. En el breu termini de quatre anys, entre el 2003 i el 2007, s'ha duplicat la producció de bioetanol i s'ha multiplicat per cinc la de biodièsel. Certament, les xifres són xicotetes i el pes d'aquests combustibles en el conjunt total del món a penes representa el 2% del total de combustibles utilitzats, però no és menys cert que l'impacte de la seua demanda sobre un mercat en fràgil equilibri no ha pogut ser un altre que el desplaçament dels usos de les dites matèries primeres (alimentàries) cap a altres destinacions més rendibles i la substitució de produccions i el trasllat cap aquests usos de terres que anteriorment es destinaven a produir aliments.

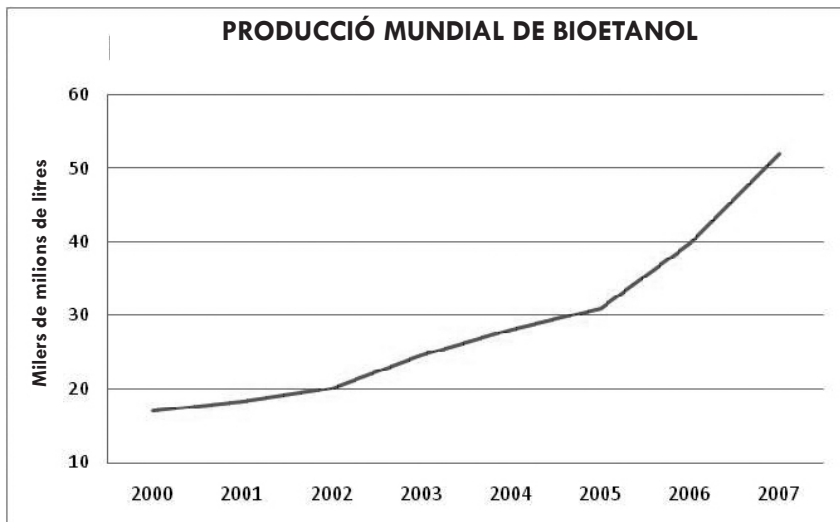
Quadre núm. 2. Producció de biocombustibles per països (2007)

	Bioetanol		Biodièsel		Total	
	Milions de litres	Mtoe	Milions de litres	Mtoe	Milions de litres	Mtoe
EUA	26.500	14,55	1.688	1,25	28.188	15,8
Canadà	1.000	0,55	97	0,07	1.097	0,62
Unió Europea	2.253	1,24	6.109	4,52	8.361	5,76
Brasil	19.000	10,44	227	0,17	19.227	10,6
Xina	1.840	1,01	114	0,08	1.954	1,09
Índia	400	0,22	45	0,03	445	0,25
Indonèsia	0	0	409	0,3	409	0,3
Malàisia	0	0	330	0,24	330	0,24
Altres	1.017	0,56	1.186	0,88	2.203	1,44
Món	52.009	28,57	10.204	7,56	62.213	36,12

Font: OCDE (2008, a)

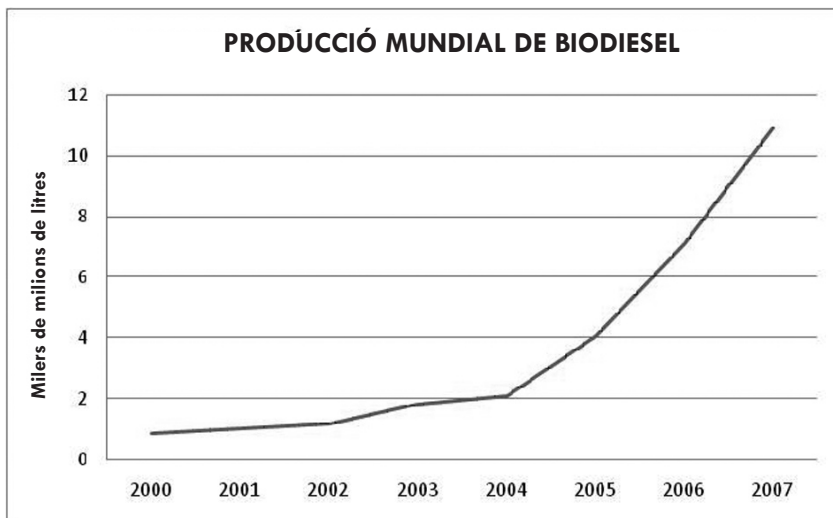
* Mtoe: milions de tones equivalents de petroli

Gràfic núm. 16

Font: elaboració pròpia basada en les dades de l'OCDE (2008, a)

Gràfic núm. 17

Font: elaboració pròpia basada en les dades de l'OCDE (2008, a)

Dos comentaris addicionals, l'OCDE i el Banc Mundial han criticat durament l'estratègia dels països desenvolupats de fomentar aquesta substitució amb incentius molt considerables, per la ineficiència que introdueixen en el mercat, la distorsió dels mateixos i l'impacte negatiu en l'alimentació humana, en especial del tercer món. El segon fa referència a aquest efecte que la pujada dels preus dels aliments té sobre la pròpia sostenibilitat de l'esmentat procés de transformació. S'estan donant moltes situacions de paralització de les inversions en bioenergies perquè els actuals preus de les matèries primeres posen en perill la seua rendibilitat, fins i tot comptant amb les quantioses subvencions rebudes pels governs.

Efectivament, una de les raons de l'augment en la producció és el foment que el sector públic està fent a través de mesures de política econòmica, de la producció d'aliments destinats a matèries primeres, incrementat d'aquesta manera la demanda de llavors d'aquests productes. Perquè ens adonem de la importància de les subvencions públiques destinades a la indústria dels biocombustibles, ens centrarem en un parell de dades representatives. En 2006, les ajudes dels diferents governs a la producció de bioetanol i biodièsel van aconseguir en una selecció de països de l'OCDE (Estats Units, Unió Europea, Canadà, Austràlia i Suïssa) la xifra d'11.500 milions de dòlars¹⁴.

En termes relatius, les ajudes a la indústria de la producció de bioetanol comprenen des dels 30 cèntims fins a un dòlar per litre, segons països, però per a la resta de biocombustibles el rang en el qual es mouen les subvencions és més ampli. Els incentius als biocombustibles són tan extraordinàriament elevats que estan generant un marge superior a allò que s'ha esperat en alguns cultius, de manera que, a escala mundial, s'està incitant a la producció de determinats productes com la dacs o la canya de sucre. A això cal afegir la decisió de la Unió Europea d'establir per al futur pròxim mínims de consum de biocarburants, així com les polítiques de diversos governs que apunten a l'increment de les

---

¹⁴ Veieu Steenblik (2007).

quotes de consum de bioetanol o biodièsel com a mesures de consum energètic a curt termini.

D'entre tots els béns considerats, la demanda addicional de dacsa (per a la producció de bioetanol) i de colza (per a biodièsel) són les que major impacte han suposat sobre la pujada dels preus. En concret, dels prop de 40 milions de tones en què es va incrementar a escala mundial la collita de dacsa en 2007, quasi 30 milions van ser absorbides per a la producció de bioetanol, sobretot als Estats Units que és, en aquests moments, el principal país productor i exportador d'aquest producte, país que té previst, per a 2008, que més del 30% de la seua collita anual tinga com a destinació les destil·leries productores de bioetanol.

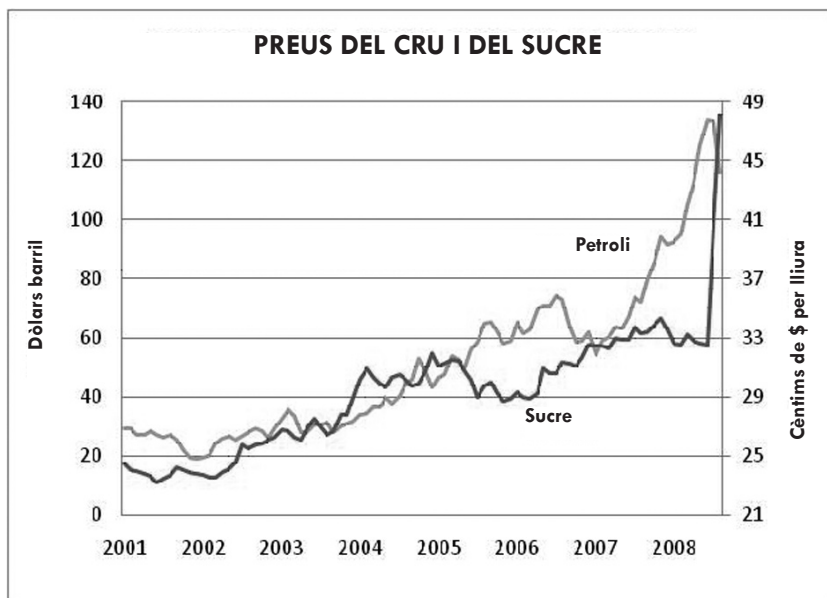
Encara que la magnitud de les dades anteriors puga ser rellevant, les repercussions sobre el mercat d'aliments òbviament són majors ja que l'increment de la producció d'aquests productes té lloc a costa de la reducció en la plantació d'altres. A títol d'exemple, tornem al cas particular de la dacsa als Estats Units. Com ja hem vist, l'elevació dels preus d'aquest bé alimentari a mitjans de 2006 va generar un increment (del 18% respecte a l'any anterior) en l'oferta americana d'aquest producte en 2007, increment que va ser possible a costa de reduir la producció de soja i blat, els preus dels quals van augmentar aqueix any degut a la reducció de l'oferta.

Aquesta cadena de reaccions pot tornar-se a produir en 2008 però en sentit invers, ja que els agricultors americans han plantat més soja i més blat, pel simple efecte dels indicadors de preus, a costa de la dacsa. Atès que no s'espera una disminució de la demanda d'aquest últim producte, sinó tot al contrari, i que la producció s'hi veurà disminuïda, serà difícil que els Estats Units puguen satisfer tota la seua demanda (per a aliments, llavors, biodièsel i exportacions) amb l'oferta d'enguany, per la qual cosa s'espera una caiguda important en l'estoc d'aquest producte al mateix temps que un augment de les importacions procedents d'altres països (Mèxic) i del preu.

Els estudis realitzats entorn de les relacions de dependència existents entre els preus de la gasolina, el bioetanol, la dacs i el sucre, així com els del petroli cru i alguns olis vegetals com els obtinguts de la palma, la soja i la colza, indiquen l'existència d'una interrelació molt significativa entre els mercats. Així, s'ha trobat que el preu del petroli cru és un dels factors determinants de l'equilibri a llarg termini dels preus del sucre i del bioetanol al Brasil, al mateix temps que constitueix una referència per als mercats d'olis vegetals a la Unió Europea, sent, alhora, determinants els preus de l'oli de soja en els mercats de palma i colza.

Un exemple gràfic de la correlació existent entre els preus del petroli i els del sucre es pot veure en el gràfic núm. 18.

Gràfic núm. 18. Relació entre els preus del petroli i del sucre

Font: elaboració pròpia basada en les dades del FMI i Federal Reserve Bank of Saint Louis

III.4. Altres factors rellevants

Tampoc el mercat de productes agraris ha estat absent de les tensions en els mercats financers, a través de dos elements que han incidit en els seus preus d'una manera directa, els fons d'inversió en matèries primeres i la debilitat del dòlar.

L'auge dels instruments financers, la influència dels quals no només es trasllada als costos de producció dels productes alimentaris, sinó també a la demanda dels mateixos. Els mercats financers estan pensats per ajudar als mercats agrícoles a ser més transparents i eliminar incerteses a través d'un ampli ventall d'instruments. Així, per exemple, les grans empreses demandants de matèries primeres utilitzen intensivament instruments financers (derivats) per reduir la volatilitat en l'oferta i en els preus dels seus inputs. Per una altra banda, els mercats de futurs, i el seu considerable desenvolupament, cobreixen una part d'aquestes necessitats, en establir preus per a productes que s'entregaran en el futur, garantint d'aquesta manera els costos dels seus inputs als demandants i els ingressos per vendes als productors.

Addicionalment, durant els últims anys, l'excés d'estalvi i de liquiditat en els mercats financers, junt amb els baixos tipus d'interès en les economies desenvolupades i els alts preus assolits pel petroli, en particular, i el conjunt de matèries primeres, en general, han contribuït al desenvolupament de fons especialitzats en les inversions en una o diverses matèries primeres. Òbviament, l'objectiu últim no és accedir aquests productes, sinó aprofitar-se del creixement dels preus de les mateixes i tractar d'obindre unes rendibilitats millors que les que obtindrien col·locant la seua liquiditat en altres productes més tradicionals.

Si en els últims anys els preus d'una matèria primera han crescut com a mitjana un 20%, i els analistes pensen que la dita tendència s'ha de prolongar en el futur, els fons especialitzats en aquest producte tenen raons per subscriure avui (comprar, per exemple) contractes d'adquisició d'aquests productes en els

mercats de derivats i, abans del venciment de l'esmentat contracte, desfer la seua posició (venent si han comprat anteriorment) en el mercat, traspasant la matèria primera a un altre inversor interessat a adquirir-la. D'aquesta manera, pot obtindre el corresponent guany, que dependrà de l'evolució del preu espot o al comptat de la matèria primera adquirida (el subjacent) al llarg del període que el dit contracte ha estat en poder del fons inversor. Aquests fons no són nous en el panorama financer, però el marc internacional dels últims anys i el comportament dels preus de les matèries primeres han ressuscitat i reverdit l'interès pels mateixos, aconseguint importants rendibilitats per als seus inversors.

Generalment, es tracta d'inversions a curt termini, que entren i ixen constantment del mercat i que, en essència, busquen una seguretat en la diversificació del risc al mateix temps que l'obtenció d'un ràpid benefici. No obstant això, aquesta actuació no ha estat neutral, sinó que ha tingut un impacte directe en els mercats en generar una demanda de caràcter no finalista, sinó, més aviat, especulativa sobre els instruments de cobertura, pressionant sobre els seus preus i desajustant a mitjà termini aquests mercats, amb el consegüent efecte en l'economia real¹⁵. Ara bé, l'interès per aquesta modalitat d'inversió té el seu origen en el comportament tan expansiu d'aquests mercats i l'evolució dels seus preus. Un estudi recent del FMI analitza la naturalesa de les relacions entre aquest tipus de fluxos financers en el mercat de futurs i en els mercats espot de cinc béns entre els quals estan el sucre, el cafè i el cotó. Els resultats obtinguts d'aquesta anàlisi indiquen que, tant a curt com a llarg termini, per a les variables tingudes en compte, en general, la relació de causalitat entre preus espot i fluxos financers, explica que són els augments en els preus espot la causa (i per tant l'origen) i no l'efecte de l'increment de la participació dels

---

¹⁵ Segons l'informe de D. Mitchell (2008) per al Banc Mundial, els fons especulatius que van eixir del sector immobiliari en crisi han entrat de forma agressiva en la compra d'estocs presents i futurs de cereals, elevant els preus, en tant que són apostes finances. Així, en el moment actual ja ha estat comprat, segons Mitchell, més del 60% de les reserves i producció futura de dacsa, blat i soja.

inversors financers en aquests mercats (FMI, 2006). El mateix tipus de causalitat es va trobar en un estudi més recent de l'OCDE (2008).

Polítiques econòmiques a curt termini i modificacions dels tipus de canvi. Després de l'increment dels preus en els últims anys, alguns països van decidir adoptar mesures de política econòmica per reduir l'impacte d'aquesta pujada sobre els consumidors. Accions com la de prohibir les exportacions (l'Índia, Filipines, Brasil) o incrementar els impostos a l'exportació (Argentina) van ser algunes de les propostes, la resposta dels quals va ser un augment exacerbat de la volatilitat dels preus internacionals a curt termini. Açò és el que ha ocorregut recentment en els mercats de l'arròs arran que uns quants països exportadors imposaren les dites mesures a fi de protegir el seu consum intern.

Efectivament, a l'Índia, el passat any, el preu de l'arròs en el mercat intern va començar a augmentar a causa de successives temporades de sequera i males collites experimentades pel país, la qual cosa va generar un bon nombre de protestes socials que van impulsar el govern acabat de triar a parar temporalment les exportacions d'arròs. Aquesta retirada de la producció per cobrir les seues reserves estratègiques d'aliments va tindre un efecte demostració en les economies en desenvolupament, preocupades per la seua seguretat alimentària. El cas amb major repercussió mediàtica ha estat el del Brasil, principal exportador d'arròs per a Amèrica del Sud, que va anunciar l'anul·lació del compromís del seu país d'exportar 500.000 tones d'aquest producte, les comandes del qual havien estat assignades a uns quants països d'Àfrica i d'Amèrica del Sud.

En termes de comerç internacional, *pel que fa al tipus de canvi*, la gran majoria dels preus dels béns agrícoles a nivell mundial vénen establerts en dòlars americans, per la qual cosa l'important descens del valor d'aquesta moneda en relació a altres divises, durant els últims anys, ha generat efectes positius als països la moneda dels quals s'ha apreciat respecte al dòlar. En aquests casos, els béns importats d'EUA es veuen abaratits mentre que les seues exportacions

es tornen més cares, alterant d'aquesta manera les seues pautes de comerç. Al contrari, als països amb monedes que han tingut una evolució pitjor que el dòlar nord-americà, depreciant-se respecte d'aquest, l'impacte de les matèries primeres s'ha vist amplificat. Per tant, les variacions dels tipus de canvi dels diferents països també són un factor que pot influir en els preus dels productes agrícoles que, en última instància dependran —en relació a aquest factor— de la seua estructura de comerç, de l'origen i destinació de les seues exportacions i importacions, i del tipus de canvi entre ambdues monedes.

IV. Impactes del creixement del preu de les matèries primeres alimentàries sobre les magnituds macroeconòmiques

---

Fins ací hem analitzat els factors que poden haver influït en els desajustaments ocorreguts en els mercats de productes alimentaris des de 2006. En aquest epígraf estudiarem els efectes de l'increment en els preus dels aliments sobre alguns països i sobre determinats col·lectius vulnerables. Sobretot, ens centrarem en les zones menys desenvolupades, amb elevats nivells de pobresa i inseguretats alimentària i grups de població que destinen el 70% i 80% de la seua renda al consum de productes alimentaris. Aquests col·lectius són els que realment s'han vist més afectats pels desequilibris dels mercats en els últims anys, i en els que el risc d'augment de la malnutrició és més alt¹⁶.

Per part de la FAO s'ha fet una sèrie de recomanacions als governs i als països desenvolupats per pal·liar els efectes negatius de l'increment desmesurat dels preus dels aliments i del petroli, que preveuen l'adopció d'una sèrie de mesures per aplicar en dues fases: a) a molt curt termini cal alleujar la situació d'extrema necessitat en la qual es troba part de la població mitjançant ajuda alimentària i transferències directes i b) tant a curt com a llarg termini, implementar polítiques i programes que promoguen l'agricultura i el desenvolupament de les zones rurals. Aquestes propostes, que van ser presentades en la Conferència Mundial sobre Seguretat Alimentària, celebrada a Roma el passat mes de juny, les esbossarem al final d'aquest treball.

---

¹⁶ Les reaccions socials més visibles a aquesta situació han estat les manifestacions de protesta dutes a terme a uns quants països d'Àfrica, Àsia i el Carib en els últims mesos i que, a Haití, van provocar, fins i tot, la caiguda del govern.

IV.1. Balança de pagaments i tipus de canvi

Els importants increments dels preus de les matèries primeres alimentàries i del petroli constitueixen una amenaça per a l'estabilitat macroeconòmica i el creixement, especialment, d'aquells països amb baixos nivells de renda que són, alhora, importadors nets d'aquests productes. Segons la FAO (2008, b) hi ha 22 països d'entre els considerats LIFDC¹⁷, que presenten una situació d'especial vulnerabilitat, i són els països on es dona la següent combinació de factors: tindre una població en la qual més del 30% pateix desnutrició, ser dependents pràcticament al 100% de petroli importat i, finalment, presentar un alt grau de dependència del consum de les importacions de cereals, especialment, de blat, dacsa i arròs

Aquesta llista de països apareix en el quadre núm. 3, ordenats segons els percentatges de dèficit d'alimentació (grau de desnutrició) de la població.

Segons aquesta relació, la FAO considera que Eritrea, Illes Comores, Níger, Haití, Botswana, Libèria, Sierra Leone, Guinea-Bissau, el Tadjikistan i la República Democràtica de Corea són els països més afectats per l'actual crisi global dels aliments ja que són els que presenten una necessitat major d'importacions de cereals, que se suma al fet de tindre una total dependència del petroli exterior i uns nivells de dèficit d'alimentació més elevats del món. Eritrea, per exemple, és un país que depèn absolutament de les importacions d'aliments per mantindre la seua població, l'índex de desnutrició de la qual és el més elevat del món. En concret, necessita de l'exterior, el 88% dels cereals, el 51% dels olis vegetals i el 100% del sucre. Atès que les seues exportacions només cobreixen el 25% de la factura d'aliments importats —la resta ho ha de finançar amb ajuda externa—, l'elevació dels preus dels aliments s'ha traduït en una major inseguretats alimentària per a la seua població.

---

¹⁷ LIFDC indica Països amb Baixos Nivells d'Ingressos i Dèficit d'Aliments (PBIDA). Segons la FAO, en aquesta classificació estaven considerats fins a 82 països al desembre del 2006.

**Quadre núm. 3. Països especialment vulnerables a la crisi alimentària
(Ordenats en funció del nivell de desnutrició de la població)**

País	Percentatge importat de cereals	Nivell de desnutrició
Eritrea	88	75
Burundi	12	66
Illes Comores	80	60
Tadjikistan	43	56
Sierra Leone	53	51
Libèria	62	50
Zimbabwe	2	47
Etiòpia	22	46
Haití	72	46
Zàmbia	4	46
República Centre Africana	25	44
Moçambic	20	44
Tanzània	14	44
Guinea-Bissau	55	39
Madagascar	14	38
Malawi	7	35
Cambodja	5	33
República Democràtica de Corea	45	33
Ruanda	29	33
Botswana	76	32
Níger	82	32
Kenya	20	31

Font: FAO (2008, b)

En els quadres núm. 4 i núm. 5 apareixen les estimacions realitzades per la FAO sobre les quantitats (en milions de dòlars) que diferents grups de països han hagut de dedicar al pagament la factura dels aliments importats durant els dos últims anys i una previsió d'aquestes despeses per a 2008 i les respectives taxes de creixement anuals.

Quadre núm. 4. Factura dels aliments importats per part dels països en vies de desenvolupament i de baixos ingressos amb dèficit d'alimentació (PBIDA)

(En milions de dòlars)

	Món			Països en vies de desenvolupament			Països de baixos ingressos amb dèficit d'alimentació (PBIDA)		
	2006	2007	2008	2006	2007	2008	2006	2007	2008
Aliments totals	630.135	820.466	1.035.382	190.975	284.995	356.040	88.577	121.026	168.922
Cereals	186.794	274.463	382.086	74.615	126.065	153.637	31.363	42.261	62.988
Olis vegetals	70.822	116.873	186.167	34.831	64.462	99.538	22.919	38.836	61.293
Lactis	45.572	83.805	85.041	13.593	24.465	24.660	5.079	9.322	9.392
Carn	78.704	90.466	99.544	17.064	17.422	18.751	6.295	8.227	9.731
Sucre	33.024	23.591	29.303	13.892	12.539	15.106	7.598	5.820	7.078

Font: Food Outlook. FAO.

Quadre núm. 5. Factura dels aliments importats per part dels països en vies de desenvolupament i PBIDA en taxes de creixement respecte a l'any anterior

	Món		Països en vies de desenvolupament		Països de baixos ingressos amb dèficit d'alimentació (PBIDA)	
	2007	2008	2007	2008	2007	2008
Aliments totals	30,2%	26,2%	49,2%	24,9%	36,6%	39,6%
Cereals	46,9%	39,2%	69,0%	21,9%	34,7%	49,0%
Olis vegetals	65,0%	59,3%	85,1%	54,4%	69,4%	57,8%
Lactis	83,9%	1,5%	80,0%	0,8%	83,5%	0,8%
Carn	14,9%	10,0%	2,1%	7,6%	30,7%	18,3%
Sucre	-28,6%	24,2%	-9,7%	20,5%	-23,4%	21,6%

Font: elaboració pròpia basada en les dades de Food Outlook. FAO.

Segons aquestes dades, la FAO estima que durant 2007 s'ha produït un increment substancial (el 30,2%) en el cost de la factura dels aliments importats, a escala mundial, en relació amb l'any anterior ja que, segons veiem en el quadre núm. 4, la xifra passa dels 630.135 milions de dòlars de cost, en 2006, als 820.466 milions en 2007. Aquest increment s'ha repartit de la manera següent: els països en vies de desenvolupament són els que han hagut d'afrontar el major augment de la seua factura (49,2% en un any); per la seua banda, el grup de països de baixos ingressos amb dèficit d'alimentació (PBIDA) van fer front, en 2007, a un increment del 36,6% en les xifres dels seus aliments importats, que va ascendir, aqueix any, a 121.126 milions de dòlars, quantitat, sense cap mena de dubte, alarmant, tenint en compte els països que componen aquest últim col·lectiu.

Per tipus de productes, els percentatges es reparteixen de la manera següent: la factura del cost dels cereals importats s'ha vist incrementada, en un any, en quasi un 47%, augment que ha repercutit fonamentalment en els països en vies de desenvolupament (69%), encara que el percentatge de pujada per als PBIDA també ha estat molt elevat, en termes relatius (34,7%). Increments majors es donen, com podem comprovar en les dades dels quadres núm. 4 i núm. 5, en els olis vegetals (amb un 65%), a escala mundial, repartit en una taxa de creixement del 85,1% per als països en vies de desenvolupament i un 69,44% per al grup de països integrat en el col·lectiu PBIDA. No obstant això, les pujades més espectaculars en la factura del cost de les importacions van ser, en 2007, les corresponents als productes lactis, amb un augment a l'entorn de percentatges del 80% per a tots els col·lectius. Cal assenyalar també l'increment patit per les importacions de carn per part dels PBIDA (30,7%), països que, excepte per al cas del sucre, han vist augmentades, en 2007, totes les taxes de creixement dels seus costos d'importació d'aliments en més del 30%.

Les previsions de la FAO per a 2008 no són gens falagueres ja que s'espera que, en termes generals, la factura dels aliments importats s'incremente en un 26%

respecte al present any, superant la xifra del milió de dòlars. El repartiment d'aquesta pujada serà menys equitatiu encara que en el present any; ja que, mentre que els països en vies de desenvolupament veuran incrementada la seua factura en un percentatge semblant a la mitjana del món, els països amb nivells baixos de renda i índexs alts de desnutrició (PBIDA) veuran empitjorada la seua situació amb un increment en aquests pagaments de quasi el 40% respecte al 2007. Atès que en aquest cas majors xifres en dòlars a pagar no implica que s'estiguen important més quantitat de béns, sinó previsiblement tot al contrari, els països més vulnerables, necessàriament, veuran augmentats en 2008 els seus dèficit alimentaris, amb el consegüent increment dels índexs de fam, desnutrició i morts.

Per tant, per al sector exterior d'aquests països, la conseqüència immediata de l'acceleració del creixement dels preus dels productes importats és un deteriorament en la balança per compte corrent que, alhora, probablement afectarà el tipus de canvi de la seua moneda, a les seues reserves de divises i al muntant del seu deute extern. En termes de variables econòmiques, el resultat és una caiguda de la seua renda en termes reals (per l'increment de la inflació) i un augment dels nivells de pobresa. Evidentment, els més vulnerables seran els que, en termes macroeconòmics presentaran unes dades pitjors i, per tant, uns desequilibris macroeconòmics més importants, circumstància que augmentarà encara més la seua inseguretad alimentària, els seus percentatges de desnutrició i la taxa de mortalitat de la població.

IV. 2. Paper de les polítiques econòmiques. Alguns exemples

Un tema important a tindre en compte en aquest punt és el paper que pot jugar la política econòmica aplicada pels diferents països quant a la transmissió dels augments de preu mundials als preus interns de cada país ja que, en molts casos, s'hi han propiciat mesures per a alleujar aquesta transmissió. Analitzarem alguns casos concrets on l'impacte dels preus no s'ha produït d'una manera completa.

a) El cas de l'arròs a Àsia

Seguint els treballs de la FAO (2008, b) i de Dawe (2008) en el quadre núm. 6 es fa una anàlisi comparativa dels efectes que tenen sobre els preus d'aquest producte, les polítiques econòmiques dutes a terme per cada país, prenent com a mostra set països asiàtics productors d'arròs (Bangla Desh, Xina, Índia, Indonèsia, Filipines, Tailàndia i Vietnam).

La columna (1) mostra, per a aquest producte, l'increment acumulatiu dels preus mundials en dòlars per al període comprés entre els últims trimestres dels anys 2003 a 2007, mentre que en la columna (2) apareixen les mateixes dades, però en termes de la divisa de cada país. La tercera columna (3) recull les dades dels preus interns de l'arròs, en cada un dels països de la mostra, als nivells finals amb que arriben al consumidor, és a dir, una vegada aplicades les polítiques econòmiques corresponents.

Quadre núm. 6. Efectes sobre els preus de l'arròs de l'aplicació de mesures proteccionistes

(Últim trimestre de 2003 a últim trimestre de 2007)

País	Increment mundial dels preus en dòlars (% acumulatiu) (1)	Increment mundial dels preus en moneda del país (% acumulatiu) (2)	Increment dels preus interns per a consum (% acumulatiu) (3)	Percentatge d'impacte = (3)/(1)
Bangla Desh	56	55	24	43
Xina	48	34	30	64
Índia	56	25	5	9
Indonèsia	56	36	23	41
Filipines	56	10	3	6
Tailàndia	56	30	30	53
Vietnam	36	25	3	11

Font: FAO (2008, b)

Segons les dades del quadre núm. 6, una comparació entre les columnes (1) i (2) ens indica que els segons són menors que els primers, i en un nombre important de casos, la diferència entre ambdós és prou notòria. Aquest és l'efecte produït per la depreciació del dòlar en aqueix període. Comparant les dades de la columna (2) amb la (3), veiem que les xifres d'increment dels preus d'aquest producte per al consum intern són menors que les considerades en la columna dos i, en alguns casos, la diferència és molt significativa, producte de la utilització de mesures de política econòmica amb l'objectiu d'aïllar les perturbacions externes provinents dels mercats internacionals de l'economia nacional.

Per exemple, per als casos de l'Índia i les Filipines, el govern va recórrer a l'emmagatzemament, i a les restriccions i regulació de les transaccions comercials. Vietnam va utilitzar també restriccions a l'exportació i Bangla Desh va posar en marxa tarifes variables per estabilitzar el preu intern de l'arròs. Tailàndia i la Xina, no obstant això, no han aconseguit evitar els increments en els preus a nivell internacional, més enllà dels efectes de l'apreciació de la seua moneda respecte al dòlar. En el cas particular d'Indonèsia, l'increment dels preus al consum es produeix per causes internes no relacionades amb el comportament dels preus internacionals d'aquest producte, sinó per restriccions a la importació del mateix des d'octubre de 2005 a maig de 2007.

Les principals conclusions que podem extraure d'aquesta anàlisi comparativa queden reflectides en el quadre núm. 6, en l'última columna, on es poden veure els efectes, en termes percentuals de l'aplicació de mesures de política econòmica (compensadores i d'intervenció en els mercats) per als països asiàtics seleccionats. En primer lloc, veiem que, per a tots els països, tret de la Xina, el percentatge d'impacte és inferior al 60%, demostrant en aquest cas, que les polítiques aplicades han generat uns increments inferiors als quals realment haurien experimentat si aquestes no s'hagueren dut a terme.

No obstant això, també es pot comprovar que, encara amb l'aplicació de mesures de política econòmica, generalment, per als set països en conjunt, la

translació de l'increment del preu del producte ha estat d'almenys una tercera part, la qual cosa significa una reducció de la capacitat de compra d'aqueix producte per a una part important d'una població acostumada a destinar un alt percentatge de la seua renda al consum d'aquest bé agrícola.

b) El cas de la dacsa blanca a Sud-àfrica

Igual que en el cas precedent, també en el de la dacsa blanca de Sud-àfrica s'ha produït una transmissió imperfecta (és a dir, en menor proporció) d'increment del preu internacional del mercat de la dacsa groga (produïda sobretot pels Estats Units) cap aqueix producte¹⁸. Encara que ambdós tipus de béns són potencialment substitutius, en termes de producció i consum, no obstant això, el producte sud-africà s'utilitza fonamentalment per a consum humà mentre que el segon és més apropiat per a l'alimentació d'animals i la producció de bioetanol.

Analitzant la dispar trajectòria seguida pels preus d'ambdós productes, les dades ens indiquen que no s'ha produït una transmissió completa de l'increment dels preus internacionals de la dacsa groga sobre el produït a Sud-àfrica, perquè els preus d'aquest últim depenen, fonamentalment de la seua pròpia oferta, de la d'altres països de la regió i de les mesures d'intervenció d'aquest govern en el mercat nacional. Així, per exemple, entre abril del 2005 i el mateix mes de 2006, el preu de la dacsa blanca es va doblar a Sud-àfrica a causa d'una important sequera que va reduir la collita d'aquest producte en un 40% mentre que, durant aqueix període, l'increment de preu de la dacsa groga americana va ser prou suau. Més recentment, els preus de la dacsa americana van augmentar entre novembre del 2007 i febrer del 2008 sobretot per la forta demanda de la indústria del biodièsel, mentre que, per al mateix període, el preu de la dacsa Sud-africana es va mantindre constant.

---

¹⁸ Veieu FAO (2008, b).

Naturalment, el mercat de la dacsa a Sud-àfrica no es troba al marge de la resta de mercats internacionals, els quals influeixen en els seus preus a llarg termini; no obstant això, a curt termini, les polítiques nacionals de tipus de canvi, l'aprovisionament i distribució del producte duts a terme pel govern pareix que han jugat un paper important en la determinació dels preus interns del mateix.

c) El cas del blat a Llatinoamèrica

L'Argentina i Xile són països que tenen uns nivells de renda per damunt de la mitjana de la resta dels que componen la zona i mantenen unes monedes que s'han apreciat respecte del dòlar en els últims anys. No obstant això, presenten una estructura comercial diferent respecte del blat, en el sentit que l'Argentina és el major exportador del món d'aquest producte mentre Xile és importador net del mateix. Encara més important, per analitzar els efectes sobre els preus, és el fet que Xile manté una política econòmica exterior molt oberta, i l'Argentina és més intervencionista.

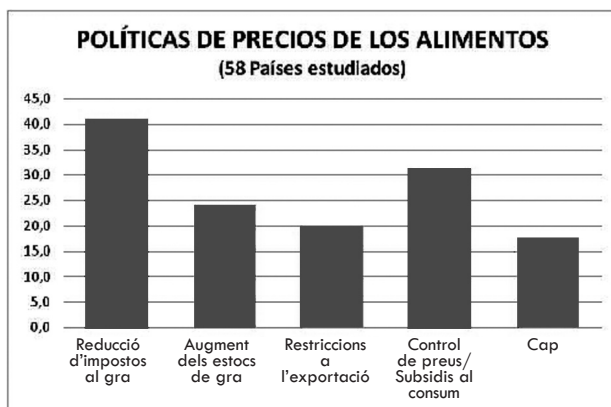
D'acord amb aquestes estructures i polítiques mantingudes a llarg termini per ambdós països, cabria esperar d'aquests un comportament diferent en el grau de resposta dels preus interns del blat ja que, a Xile, aquests segueixen prou de prop les variacions del preu en els mercats internacionals, mentre que l'Argentina ha aplicat mesures proteccionistes (impostos a l'exportació de blat i reduccions en les quotes de vendes a l'exterior per mantindre el preu intern) que han obert en els últims anys una bretxa entre ambdós increments de preu, els que assoleix aquest producte en els mercats internacionals i els que es mantenen al país.

A pesar d'aquestes diferències, i com a conseqüència de les polítiques de tipus de canvi dutes a terme per ambdós països, es dona la circumstància que la transmissió de l'increment mundial dels preus del blat, en termes de moneda nacional, s'ha produït d'una manera més lenta en ambdós països que en la resta

de mercats internacionals. Això es pot comprovar (FAO 2008, b) en analitzar la transmissió dels efectes dels preus per al període que va des de l'últim trimestre de 2003 a l'últim trimestre de 2007, durant el qual els preus mundials del blat van augmentar un 91% en dòlars, mentre que, a causa de la important apreciació en les monedes dels dos casos estudiats (política de tipus de canvi) i de l'aplicació d'altres mesures econòmiques, la transmissió d'increment del preu del blat a Xile va ser només del 50%, en pesos xilens, i del preu del blat a l'Argentina del 68%, en pesos argentins.

En general, les respostes aplicades pels països en desenvolupament a aquest problema divergeixen substancialment en funció de la posició que tenen com a productors o importadors, la seua capacitat financera per escometre inversions d'emmagatzemament o no, el seu marge pressupostari —que els permeta reduir impostos als aliments i, fins i tot, aplicar subvencions al consum dels mateixos—, el comportament de la seua moneda, etc. Els més pobres, amb menys possibilitats i menor marge de maniobra, desgraciadament, han hagut d'optar per no aplicar cap mesura i assumir el cost dels increments al·ludits en els segments menys afavorits de la seua població, per elevats que aquests pogueren ser.

Gràfic núm. 19
POLÍTIQUES DE PREUS DELS ALIMENTS
(58 països estudiats)

Font: Banc Mundial (2008)

IV. 3. Impacte sobre els índexs de preus al consum

Una altra manera de veure l'impacte que els increments de preus de les matèries primeres alimentàries tenen sobre algunes magnituds macroeconòmiques dels països és a través de l'anàlisi de les dades d'inflació. El major inconvenient que apareix en aquest cas és que la «cistella de consum tipus», utilitzada per calcular els preus al consum, a cada país, no coincideix amb l'estructura de la despesa i el pes del consum d'aliments de la població més desfavorida.

En tot cas, l'IPC és una magnitud agregada que normalment s'utilitza com a indicador de l'evolució econòmica d'un país en tant que recull els increments de preus dels principals aliments destinats al consum, i per tant, una part important del mateix està composta per les variacions dels preus dels aliments. D'altra banda, l'anàlisi és rellevant perquè el que sí que està demostrat és que un percentatge molt elevat (d'aproximadament el 50%, generalment, segons dades de la FAO¹⁹) de les despeses dels consumidors dels països pobres, és a dir, els que tenen una renda per càpita inferior als 3.700 dòlars en termes de PPP, es realitza en productes alimentaris.

El quadre núm. 7 recull les dades, en percentatges, de l'IPC i del component «aliments» dins d'aquest índex per a un grup de països seleccionats. Les dades són mensuals de gener i febrer de 2008, sobre els mateixos mesos per a l'any 2007.

---

¹⁹ Cranfield, Preckel, Ivanic i Hertel (2007) del Banc Mundial consideren que el percentatge és més elevat, de quasi les tres quartes parts de la seua renda.

**Quadre núm. 7. Canvis en e l'IPC i en el component «aliments»
per a una mostra de països/grups (en percentatges)**

	Gener 2008/gener 2007		Febrer 2008/febrer 2007	
	IPC	Aliments	IPC	Aliments
Guatemala	7,7	18,3	8,0	11,6
Sri Lanka	4,6	5,8	19,4	25,5
Malawi	6,8	11,4		
Botswana	10,6	18,2	7,7	18,3
Índia	8,6	13,6	4,6	5,8
Indonèsia	5,4	9,1	6,8	11,4
Pakistan	4,0	6,4	10,6	18,2
Sud-àfrica	5,8	10,9	8,6	13,6
Jordània	9,5	13,5	5,4	9,1
Perú	9,9	11,8	4,0	6,4
Senegal	3,6	7,3	5,8	10,9
Egipte	15,4	24,6	9,5	13,5
Haití	10,3	14,2	9,9	11,8
Kenya	4,6	12,6	15,4	24,6
Bangla Desh	3,4	5,1	10,3	14,2
Xile	4,1	5,8	6,9	14,6
Xina	6,6	18,2	8,0	23,3
OCDE	3,4	5,1	3,4	5,1
EUA	4,1	5,8	4,1	5,8

Font: FAO (2008, b)

Tenint en compte la informació del quadre núm. 7, es pot comprovar que, durant els períodes considerats, els increments experimentats pels productes alimentaris en els països menys desenvolupats superen, en tots els casos, els reflectits pels seus respectius IPC. Per a la mostra de països seleccionats d'aquesta categoria, es calcula que l'increment mitjà de la variable preu dels aliments va ser, per a 2007, del 12%, prenent dades de gener de 2008 sobre gener de 2007; i del 13,5% per a les dades de febrer de 2008 sobre febrer de 2007. Aquestes xifres d'increment mitjà dels preus dels aliments, que influeixen de manera directa sobre el IPC dels diferents països han de ser motiu de preocupació, no només pel que representa a la pujada de preus d'uns productes que es consideren bàsics en aquestes economies, sinó pel fet que és el col·lectiu dels

pobres el més afectat, atesa la composició de la seua cistella de la compra, i ateses les poques possibilitats de modificació que presenta la seua estructura de consum.

Centrant-nos en els països menys desenvolupats i els PBIDA, en els que els aliments bàsics com els cereals (blat, arròs o dacsà), constitueixen la dieta alimentària que els proporciona les calories necessàries per subsistir i són, per tant, béns amb una demanda altament inelàstica, està demostrat que l'elevació dels preus d'aquests productes farà disminuir la seua despesa en aquests; però no les seues pautes de consum, ja que no tenen béns substitutius més barats. Per tant, la disminució en el consum es tradueix, generalment, en una disminució dels nivells de benestar, que van des d'una reducció en les despeses en educació o salut fins als més extrems, com una major desnutrició per baix consum d'aliments²⁰. En termes generals, les valoracions en aquest aspecte han de fer-se cas per cas, ja que els nivells de pobresa difereixen en els diferents països i, per tant, els efectes sobre els mateixos també.

---

²⁰ Senauer i Sur (2001) van calcular que un increment del 20% en els preus dels aliments fins al 2025 augmentaria en 440 milions de persones la població amb desnutrició a nivell mundial.

V. Impactes sobre els nivells de pobresa dels països menys desenvolupats

---

D'acord amb les dades del Banc Mundial, al món vivíem, en 2007, uns 6.600 milions de persones. D'aquests, 5.556 milions habitaven als països en desenvolupament i uns 1.056 als països desenvolupats. Prenent, igualment, com a referència les dades del Banc Mundial s'aprecia com una mica menys del 50% d'aqueixa població total, això és, més de 3.000 milions de persones viuen amb dos o menys de dos dòlars al dia (uns 700 dòlars a l'any) i dins d'aqueixos 3.000, el col·lectiu més pobre, que engloba ni més ni menys que 850 milions de persones, ho fa amb menys d'un dòlar de renda per càpita al dia, uns 360 dòlars a l'any. És en aquests dos col·lectius i, en especial el segon d'aquests, que vénen a dedicar entre el 60% i el 80% dels seus exigus ingressos a l'adquisició d'aliments centrats fonamentalment en les matèries alimentàries bàsiques, on l'impacte dels increments de preus es va a notar amb tota la seua intensitat. Al contrari, la població que viu als països desenvolupats a penes dedica com a mitjana un 15% a la despesa en alimentació, amb estructures de consum molt més diversificades i sofisticades.

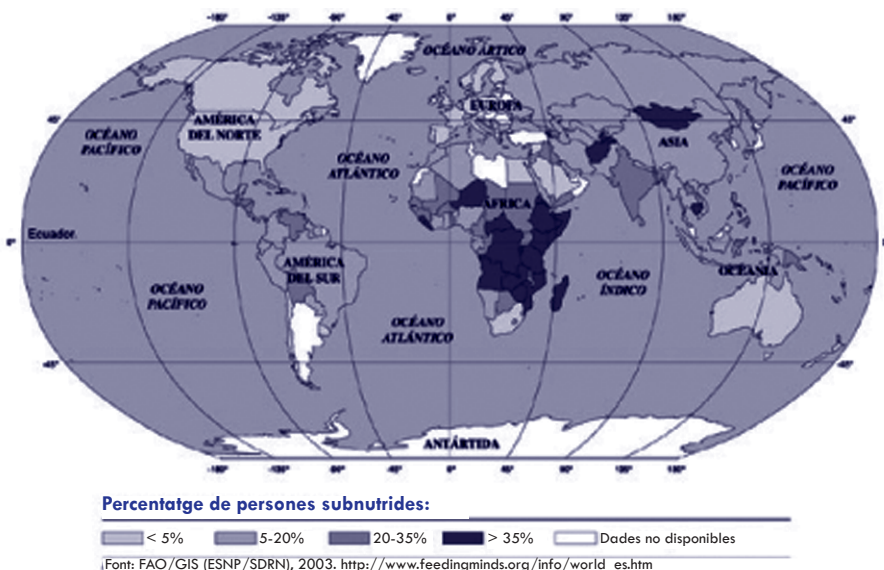
La fam no és un concepte nou en aquest col·lectiu de països i menys encara en els seus segments més pobres. El límit del dòlar al dia marca el llinar de la fam en el món, per la qual cosa podem assenyalar que 850 milions de persones del planeta pateixen fam crònica, bàsicament concentrats a l'Àfrica subsahariana, a Àsia i al Carib, dels quals, uns 300 milions són xiquets. Les xifres de mortalitat són també dramàtiques. Per causa directa de la fam moren al dia unes 22.000 persones, de les quals 15.000 són xiquets en edats inferiors als cinc anys. D'acord amb les estimacions de la FAO, la crisi alimentària pot fer retrocedir els èxits del mil·lenni en aquest camp, ja que la fam amenaça a uns 50 milions de persones addicionals per aquesta causa.

**Quadre núm. 8. Població del món i renda per càpita en dòlars
(any 2007)**

	Renda per càpita en \$	Població en milions
MÓN	7.958	6.612
Països de renda baixa	578	1.295
Països de renda mitjana	2.872	4.260
- De mitjana baixa	1.887	3.437
- De mitjana alta	6.987	823
Països de renda mitjana i baixa	2.337	5.556
- Àsia oriental i Pacífic	2.180	1.914
- Europa i Àsia central	6.051	445
- Amèrica Llatina i Carib	5.540	563
- Orient mitjà i nord d'Àfrica	2.794	313
- Àsia del sud	880	1.520
- Àfrica subsahariana	952	800
Països de renda alta	37.566	1.056

Font: Dades del Banc Mundial

Gràfic núm. 20. Distribució de la població segons els nivells de desnutrició

Tenint aquestes dades com a referència obligada, en el contingut d'aquest epígraf estudiarem l'impacte de la crisi alimentària d'una manera un poc més detallada, tenint en compte variables com la concentració de la població en àrees rurals i urbanes, o el nivell de desigualtat en la distribució de la renda dins de cada país. Encara que hi ha una àmplia preocupació sobre els efectes que els elevats preus dels aliments estan tenint sobre els nivells de pobresa i sobre l'estabilitat social a molts països, la informació disponible sobre aquest tema és prou limitada. En la nostra anàlisi tractarem de recollir alguns dels resultats de treballs duts a terme per economistes, tant del Banc Mundial, com de la FAO, i de l'International Food Policy Research Institut, que expliquen aquests resultats basant-se en models econòmics aplicats a situacions concretes.

Per a això, la primera cosa que hem de tindre present és que l'impacte de l'increment dels preus dels aliments sobre els nivells de pobresa dels països menys desenvolupats depèn de l'anàlisi contraposada de dues variables. D'una banda, des del punt de vista del consum, del nivell de pobresa i de desigualtat que existeix a cada un dels països menys desenvolupats (PMD) analitzats; i d'un altre, des del punt de vista del productor, de la posició de cada país, com a comprador net o venedor net dels productes considerats. És a dir, l'impacte pot ser positiu o negatiu per a un país en funció de la seua posició com a productor o importador net d'aquests béns en el mercat i, alhora, de les pautes de despesa i consum de la seua població, molt vinculades al seu nivell de renda per càpita i a les desigualtats socials existents. Addicionalment, un tercer element a considerar serà el marge de maniobra que les polítiques econòmiques de cada país tinguen per intervindre en el sistema de fixació de preus i distribució d'aqueixos productes.

Quan ens centrem en la població, entesa com a consumidora, hem de distingir entre població urbana i població rural, atès que, en principi, els components del primer col·lectiu pareixen estar més exposats a patir els majors impactes de l'augment dels preus. Això és així perquè la població urbana està més acostumada a consumir béns bàsics procedents d'aquest tipus d'aliments (blat,

arròs, etc.) en compte de centrar la seua dieta en una altra categoria de productes, com els tubèrculs, més utilitzats pel col·lectiu de població rural; però, a més, perquè aquests últims consumeixen una part dels béns agrícoles que produeixen.

Per tant, com ja hem fet referència, a curt termini, l'impacte de les variacions dels preus dependrà de la posició que tinguen aquests col·lectius, com a compradors o com a venedors del producte, mentre que a mitjà-llarg termini, evidentment, aquests efectes tendeixen a suavitzar-se pels desplaçaments d'oferta i demanda com a conseqüència del comportament dels agents del mercat. Així, davant de l'augment dels preus de determinats aliments, els demandants estarien disposats a modificar les seues pautes de consum cap a productes més barats (sempre que els siga possible), mentre que els oferents es comportarien de manera consistent si desplaçaren els seus recursos cap a la producció d'aquells béns que presentaren una major rendibilitat. Si aquest últim desplaçament fora prou important podria, fins i tot, veure's modificada l'estructura del mercat del producte considerat, ja que alguns col·lectius podrien passar de ser compradors nets a convertir-se en venedors nets. Però, tots aquests efectes dependran, en última instància, dels canvis produïts en els preus relatius dels productes, així com de les condicions d'accés al mercat i de la necessitat nous recursos (terra, matèries primeres, etc.).

V.1. Impactes sobre la població urbana i rural

Centrant-nos en la nostra anàlisi a curt termini, considerarem l'impacte de l'elevació dels preus dels aliments sobre els col·lectius de població urbana i rural a partir de les dades de producció i consum d'ambdós, focalitzant el nostre interès en els estrats de la població que constitueixen els col·lectius més pobres, atès que se suposa que aquests són els que es veuran més influenciats per la pertorbació dels preus.

Per a això, utilitzarem les dades proporcionades pel programa RIGA (Rural Income Generating Activities)²¹ que identifica el percentatge de venedors i

compradors net d'una mostra de països, així com les característiques d'aquests. En el quadre núm. 9 es reflecteix la informació per a un conjunt de països, seleccionat com a mostra representativa del col·lectiu de productors (venedors) de productes alimentaris bàsics, en termes percentuals, distribuïts en funció del seu lloc de pertinença (zona rural o zona urbana). Els percentatges del quadre reflecteixen la diferència neta entre el valor de la producció del bé alimentari bàsic produït per cada país i el valor de la despesa en consum en l'esmentat producte per a cada grup.

Quadre núm. 9. Distribució de la posició productora neta de béns alimentaris bàsics (%)

País	Urbà	Rural	Nacional
Bangla Desh, 2000	3,3	18,9	15,7
Pakistan, 2001	2,8	27,5	20,3
Vietnam, 1998	7,1	50,6	40,1
Guatemala, 2000	3,5	15,2	10,1
Ghana, 1998	13,8	43,5	32,6
Malawi, 2004	7,8	12,4	11,8
Madagascar, 1993	14,4	59,2	50,8

Font: RIGA i FAO (2008)

El percentatge de venedors net a escala nacional veiem que varia entre un 10% (Guatemala) i un 50% (Madagascar) en aquesta mostra de països. Si tenim en compte només la població rural, els percentatges estan entre el 12% de Malawi i el 59%, novament de Madagascar. Ara bé, prenent la mitjana d'aquests valors, podem dir que, per al conjunt de països de la mostra, només el 25% a nivell nacional i el 32% de la població rural resulta ser venedora neta, la qual cosa significa que la majoria de persones afectades per les variacions en els preus són compradors nets de productes bàsics.

²¹ RIGA és un programa conjunt de la FAO, el Banc Mundial i l'American University. La informació es troba disponible en la següent pàgina web: http://www.fao.org/es/riga/index_en.htm.

Atès que el nostre interès se centra en el col·lectiu dels més pobres, en el quadre núm. 10 es presenten, per als països presos com a referència, els percentatges de la població que són productors nets. Igual que en el quadre núm. 9, les dades les proporciona el programa RIGA, que utilitza, per mesurar els nivells de pobresa, la variable «un dòlar al dia» (en termes de PPP) com a referència per determinar la quantitat mínima indispensable per no entrar a formar part d'aquest col·lectiu.

Quadre núm. 10. Proporció de pobres que són productors nets

País	Urbà	Rural	Nacional
Bangla Desh, 2000	0,0	9,2	8,6
Pakistan, 2001	5,0	22,0	18,8
Vietnam, 1998	0,0	25,3	25,0
Guatemala, 2000	7,9	11,9	11,7
Ghana, 1998	29,2	46,5	43,6
Malawi, 2004	2,6	7,8	7,6
Madagascar, 1993	15,4	59,6	54,4

Font: RIGA i FAO (2008)

Les dades anteriors ens mostren com, en la majoria dels països, fins i tot en les àrees rurals on l'agricultura i la producció de béns bàsics constitueixen una de les labors més importants a les quals es dedica la població, un percentatge molt elevat de persones que viuen amb menys d'un dòlar al dia són compradors nets d'aquests productes, convertint-se, així, en el col·lectiu més afectat per l'elevació dels preus dels aliments. Només hi ha dos països de la mostra (Ghana i Madagascar) en els quals, més o menys la meitat, que compon la població dels pobres són venedors nets, per la qual cosa, en aquests casos, el resultat de l'impacte pot tindre un signe diferent.

Una vegada establertes les característiques dels diferents grups participants en el mercat de béns bàsics, en funció de la seua posició compradora o venedora neta, el pas següent seria calcular l'impacte de la variació dels preus

d'aquests productes de manera desagregada i, a partir d'aquests, obtenir el resultat net total. Economistes de la FAO han realitzat una simulació de quin seria l'impacte d'un increment del 10% en els preus dels béns bàsics (que és una quantitat inferior a la que realment s'ha produït en aquesta última fase del cicle) sobre la mostra de països que apareixen en els quadres anteriors, tenint en compte que es considera per a cada zona geogràfica només el producte que més afecta el seu mercat intern (FAO 2008, b). Això implica que, en aquest exercici de simulació, no s'inclou l'augment dels preus de l'energia ni, per tant, l'increment dels costos derivat d'aquesta pertorbació, per la qual cosa es pot afirmar que els resultats obtinguts a través d'aquest model s'estimen molt per baix dels impactes reals sobre les diferents situacions.

El model utilitzat calcula l'impacte sobre els nivells de benestar dels dos grups de col·lectius estudiats, tenint en compte la posició neta d'aquests en el mercat, segons els diferents nivells de renda de la població mesurada en quintils. Els resultats obtinguts, en termes generals, corroboren el que s'ha expressat, de manera intuïtiva, fins ara.

- D'una banda, que dels consumidors del col·lectiu urbà s'espera que perden en tots els països considerats, mentre que en les àrees rurals, la situació és més heterogènia.
- D'altra banda, la conclusió més important és que, siga quina siga la situació dels col·lectius, la població que es troba en el quintil que representa la renda més baixa i que està constituïda pels més pobres de cada país, són els que es veuen més afectats negativament, fins i tot en aquells països on el col·lectiu de la població rural obté generalment guanys nets.

Uns altres models amb tècniques més o menys complexes i termes semblants han obtingut resultats pràcticament iguals. Aquest és el cas desenvolupat per Taylor i altres (2006) que, considerant una situació d'equilibri general també realitzen una simulació d'un increment del 10% en els preus dels principals béns bàsics per a quatre països d'Amèrica Central.

Ivanic i Martin (2008) també han estudiat les relacions entre els alts preus dels aliments bàsics i els nivells de pobresa. En el model que han utilitzat per calcular les implicacions d'ambdues variables, prenent com a base els preus del blat, l'arròs, els productes lactis, la dacsa, el sucre i els productes avícoles, analitzen, mitjançant un exercici de simulació, els impactes que el canvi d'un 10% en els preus d'aquests productes té sobre el comportament de les llars de nou països amb nivells de renda baixa. Els resultats obtinguts no difereixen molt dels generats pels altres dos models, fins i tot i quan en aquest cas, es tenen en compte els efectes induïts d'aquest increment de preus sobre el mercat de treball, via variació de salaris.

V.2. La situació de desnutrició dels més pobres

Els efectes de l'increment dels preus dels aliments sobre els nivells de nutrició de la població depenen d'una sèrie de factors que varien de país a país. Els mecanismes de transmissió entre aquestes dues variables no ens asseguren que, per a tots els casos, el resultat haja de ser el mateix i, encara que a priori, fa la sensació que haguera d'existir-hi una relació inversa entre ambdós paràmetres, les característiques particulars de cada moment i els fonaments microeconòmics que es donen en aquest cas, seran els que determinen els efectes nets finals. Per il·lustrar les afirmacions anteriors, seguint l'esquema proposat per la FAO, ens centrarem en un exemple concret, el cas de Perú, i suposarem que s'hi produeix un increment del preu d'un bé bàsic, el blat, que és, també, un producte comercialitzable.

Com s'ha vist en l'epígraf anterior, l'efecte de l'augment del preu del blat sobre el consum es veurà influït per la posició concreta que mantinguen les llars tingudes en compte, és a dir, de si només són consumidors o si, a més, són productors (venedors) d'aquest producte. Això és així perquè, per a aquests últims, l'increment del preu del blat augmentarà la seua renda nominal, la qual cosa tindrà un efecte positiu sobre els altres béns. Ara bé, atès que l'increment en el nivell general de preus disminueix la renda real, normalment

es produirà un desplaçament del consum d'aqueix bé cap a altres més barats que són substituïts pròxims del que ha vist augmentar el seu preu²². L'efecte final dependrà de l'elasticitat-preu i elasticitat-renda de la corba de demanda, de la importància relativa que tinga la producció de blat en la composició de la seua renda i de les possibilitats de substitució d'uns productes per altres. Per al cas del consumidor que no és també productor, l'efecte net és pràcticament negatiu quasi sempre. En el cas del país que prendrem com a referència, la producció de blat no està molt estesa i, per tant, els efectes nets positius d'un increment en el seu preu són pràcticament nuls.

A la vegada, també s'ha vist com resulta de la màxima importància establir la distribució dels productors en diverses categories de renda, perquè la regularitat empírica ens indica que l'elasticitat renda de la demanda d'aliments de les llars és major com menor és el nivell de renda. Això vol dir que, amb nivells alts de substitució, la caiguda en el consum de blat serà major en termes relatius, però l'efecte net sobre el consum d'aliments serà menor a mesura que es vaja substituïnt blat per un altre tipus de cereals i tubèrculs. Per tant, per calcular l'efecte net en termes de calories d'aquest intercanvi de productes consumits, hauríem de conèixer el contingut calòric del blat i dels substituïts pròxims d'aquest. En el cas de Perú, atesa la dieta tradicional composta per tubèrculs no comercialitzables i grans (com la quinoa), s'espera un alt grau de substitució.

Realitzada la simulació d'increment del 10% del preu del blat, els resultats per a aquest país són els següents (FAO 2008, b):

- Un increment del 10% en el preu del blat (i la conseqüent repercussió sobre els preus d'aquest) es tradueix en un augment dels percentatges de reducció del consum d'aliments.

---

²² Aquest és el conegut Efecte renda-Efecte substitució.

- Aquest fet té efectes sobre el grau de desnutrició de la població, els índexs del qual augmenten.
- En termes de distribució geogràfica de la població, la desnutrició és major a Lima-ciutat, on viu el 25% de la població del país i a la regió costanera, però menor a les regions muntanyoses, més pobres, on els consumidors són, al mateix temps, productors de blat i on una part important de la seua dieta està constituïda ja pels altres productes.
- Si es tenen en compte les dades de distribució de la renda en quintils, també queda comprovat que, per al quintil més baix de renda, el grau de desnutrició no varia.

Això no vol dir que, per al col·lectiu més pobre, l'impacte de l'augment dels preus dels aliments no tinga repercussions sobre el seu consum i la seua salut, més aviat el que ocorre és que, atesa la seua estructura de despesa en aliments, per mantindre la seua dieta calòrica en els nivells de subsistència, als grups de població de rendes molt baixes els resulta impossible reduir el consum de blat, perquè aquest ja substitueix a altres béns més nutritius i més cars, com la carn o els productes lactis. Per tant, en aquest cas, aquest producte es comporta com un bé inferior, que no té substitutius pròxims més barats.

Un altre exemple que corrobora aquesta teoria és l'obtingut per Block i altres (2004) que van trobar per a una situació concreta (Indonèsia, finals de la dècada dels noranta) una relació directa entre l'augment del preu de l'arròs i la reducció en la despesa de consum d'altres productes més nutritius, a fi de poder comprar més arròs (el preu del qual havia augmentat). En aquest cas, les conseqüències sobre la nutrició del grup de població més pobre van ser un descens en els nivells d'hemoglobina de la sang de la població més jove (i de les seues mares), augmentant el risc de desenvolupament de malalties²³.

Un aspecte interessant a tindre en compte és el relacionat amb la possibilitat que hi haja diferències entre els efectes de l'increment dels preus dels aliments

²³ Un cas semblant s'ha pogut observar per a Bangla Desh (Torlesse i altres, 2003).

sobre la població masculins o femenins quan són considerats caps de família. Segons dades de la FAO, les majors pèrdues de benestar (o menors guanys) a causa de la crisi alimentària actual no es reparteixen de manera equitativa, tot al contrari, amb molt poques excepcions, és la dona cap de família la que presenta unes situacions pitjors, tant en les zones urbanes com rurals, i a nivell nacional. Aquest efecte, a més, és vàlid tant per a la població en general com per al segment de la població més pobre, la qual cosa ens porta a pensar que, a escala internacional, s'hauria de prestar una major atenció a l'aspecte de gènere, procurant implantar programes específics per a dones caps de família als països de nivells de renda més baixos que complementen els ja establerts per pal·liar la situació de crisi provocada per l'actual pujada dels preus dels aliments.

VI. Recomanacions de política econòmica

Encara que, comparativament, en termes reals, hem vist que els preus es troben al mateix nivell que en èpoques anteriors, també hem comprovat que, en termes nominals, han aconseguit les cotes més altes dels últims 50 anys, per la qual cosa no pot estranyar-nos que aquest increment dels preus dels aliments en els últims anys estiga generant una enorme preocupació en organismes internacionals i als països més directament afectats. L'origen d'aquesta preocupació cal localitzar-lo tant en les conseqüències estrictament econòmiques que aquest impacte pot originar a molts països —principalment en desenvolupament—, com ara els desajustaments en les taxes d'inflació, l'increment en els desequilibris de les seues balances de pagaments, l'augment de les dificultats de gestió dels seus deutes externs, etc., com, sobretot, en l'impacte social que podria derivar-se d'un escenari mundial presidit per una falta d'aliments i la consegüent repercussió en els nivells de desnutrició i fam de la població més pobre dels països amb nivells de renda més baixos.

Darrere del problema de l'elevació dels preus i de l'escassetat mundial d'aliments per al consum humà influeixen molt diversos factors que, en un món globalitzat i cada vegada més interdependent com l'actual, determinen un possible canvi en l'estructura del mercat d'aliments. Una d'aqueixes variables és el preu de l'energia (petroli), el qual influeix cada vegada més sobre el preu dels productes agrícoles, via costos de producció (maquinària, inputs com els fertilitzants o els insecticides) i de transport. A l'al·ludida influència directa caldria afegir-li un impacte indirecte derivat de la utilització cada dia més extensiva de les collites per a la producció de biocombustibles, a costa de reduir la superfície destinada a uns altres productes agrícoles.

L'increment de la demanda d'aliments a causa de l'augment de la població mundial i del creixement econòmic de molts països en desenvolupament, les males collites obtingudes durant els últims anys, la participació d'entitats financeres dedicades a l'especulació en els mercats de futurs dels aliments, etc.,

són uns altres factors que influeixen en la situació actual, la solució de la qual, a curt termini, no té massa possibilitats de resoldre's de manera satisfactòria, a pesar de les bones collites aconseguides en l'actual campanya agrícola.

L'impacte de l'augment del preu dels aliments varia entre països i entre col·lectius. A escala de país, els que són exportadors nets d'aliments són els que haurien de beneficiar-se d'aquesta pertorbació, mentre que els que són importadors nets són els que pateixen situacions d'insatisfacció de demanda interna, amb tensions en els seus mercats, desequilibris econòmics i problemes socials interns de major o menor gravetat. Alhora, en l'escala de distribució de la renda, són les llars amb rendes més baixes les més perjudicades en qualsevol de les situacions estudiades, influint de forma negativa en els nivells de nutrició, la qual cosa afecta directament la salut de la població tant a curt com a llarg termini.

Davant d'aquesta situació, els governs nacionals d'alguns països estan prenent mesures de política econòmica de diversa naturalesa i efectivitat. En general, totes aquestes se centren a tractar de garantir una adequada oferta d'aliments a la majoria dels seus consumidors, i procuren resguardar d'aquesta crisi als col·lectius més vulnerables. Molts països han decidit, durant els últims anys, restringir les seues exportacions d'aliments, o establir preus màxims als mateixos o una combinació d'ambdues mesures. Un altres redueixen les restriccions i aranzels a les importacions per atendre les necessitats demanda. És possible que aquestes mesures tinguen efectivitat a curt termini, atès que estan pensades per resoldre els apressants problemes dels grups de població amb nivells de renda més baixos. No obstant això, hi ha la possibilitat que aquestes no tinguen l'èxit esperat, perquè redueixen les dimensions del mercat internacional i el fan molt més volàtil. Per això, qualsevol estratègia a llarg termini encaminada a estabilitzar els preus dels aliments, a escala internacional, hauria de tindre en compte, a més dels factors que influeixen sobre la demanda, l'increment de l'oferta i dels nivells d'estoc dels aliments, ateses les elasticitats que presenten ambdues funcions.

En tot cas, per pal·liar la crisi alimentària actual, i evitar que continuen recaient sobre els grups de població més desfavorits del planeta els efectes més negatius d'aquesta, requereix que es prenguen mesures per part dels governs nacionals en tota una sèrie d'àrees fonamentals:

1. Protecció social àmplia, especialment accions de nutrició infantil i ajuda alimentària per cobrir les necessitats del col·lectiu dels més pobres. Els governs de països en desenvolupament haurien d'ampliar, a curt termini, els programes de protecció social per als grups de població amb nivells més baixos de renda (tant d'àrees urbanes com rurals) ja que són aquests els que tenen un risc major d'exposició als efectes del mercat.
2. Reforma de les polítiques comercials per evitar desajustaments en l'oferta. Els països desenvolupats haurien de revisar les seues polítiques de subsidis als biocombustibles per evitar que aquests actuen com un impost negatiu sobre els aliments.
3. Accés als mercats internacionals. Els països desenvolupats haurien de tractar d'eliminar gradualment les barreres comercials a l'agricultura ja que, encara que és cert que s'ha avançat en la reducció dels subsidis als productes agrícoles i un altre tipus de polítiques que afecten el comerç amb els països menys desenvolupats, encara queden moltes situacions en les quals aquests no poden competir en igualtat de condicions amb els països més desenvolupats.
4. Inversions en agricultura, en particular en ciència i tecnologia agrícola. Per aconseguir un augment de la producció agrícola a llarg termini, els governs dels països en desenvolupament han d'augmentar les seues inversions en investigació agrícola, en infraestructura rural i en accessibilitat als mercats dels agricultors. Només mitjançant una millora en les carreteres, els sistemes d'energia, les plantes d'emmagatzemament i processament de productes, etc., permetran millorar els nivells de subsistència.

5. Igualment hauria de convertir-se en prioritària la necessitat d'incrementar i reconstruir els estocs estratègics de certs productes agraris que permeten suavitzar els perfils del mercat, associats a la inevitable volatilitat de les produccions.
6. L'estabilització dels preus de l'energia torna a ser prioritària per garantir uns costos dels inputs agraris i frenar els preus finals.
7. Apostar pels biocombustibles de segona generació que utilitzen un altre tipus de matèries primeres agrícoles no competitives amb l'alimentació humana i es cultiven en terres marginals.
8. Tot i reconèixer que el problema no està localitzat en els inversors, sinó en l'evolució dels preus de les matèries primeres que suposen un atractiu com a estricta estratègia d'inversió, haurien d'estudiar-se mesures que descoratjaren aquestes inversions, almenys sobre els productes directament associats al consum humà, per l'impacte a curt i mitjà termini que les mateixes puguen tindre en l'evolució dels mercats.

Els riscos que suposa per a la seguretat alimentària la present situació de baixos nivells de producció d'aliments i els elevats preus dels mateixos és, sense cap dubte, un problema greu per a la humanitat, i els reptes per abordar-lo de manera satisfactòria requereixen molts esforços per part dels governs nacionals i els organismes internacionals. Però, els efectes de no aconseguir resoldre la crisi alimentària vindran donats per un increment de la pobresa i la fam, i una major desnutrició de la població que afectarà la salut, l'educació i la inseguretat social.

Tota societat civilitzada té l'obligació d'assegurar la dignitat de tots i cada un dels membres que la componen i aconseguir que tots i cada un d'ells tinga les oportunitats per eixir de la pobresa. Aquest va ser el compromís adquirit l'any 2000 pels caps d'estat i de govern que, en representació dels seus ciutadans, van firmar la Declaració del Mil·lenni per «alliberar als nostres semblants,

homes, dones i xiquets, de les condicions abjectes i deshumanitzadores de la pobresa extrema, a la que, en l'actualitat, estan sotmesos més de mil milions d'éssers humans»).

Com a comunitat universitària crec que és la nostra obligació tractar d'aportar coneixements a camps com la lluita contra la pobresa, el desenvolupament, la desigualtat, la fam, el benestar social, etc., i buscar referents en economistes com Amartya K. Sen i Muhammad Yunus, personalitats que, a escala mundial, han destacat pel seu compromís amb l'ètica econòmica, la defensa dels dèbils i la igualtat i llibertat dels éssers humans. Agraïsc a la Universitat Jaume I la possibilitat que ens ha donat i la dedicació que ens ha permès de canalitzar les nostres ensenyances teòriques, fins i tot el nostre model de vida com a universitaris per aprofundir i investigar en aquests temes i sensibilitzar a la societat en la qual treballem i a la qual servim.

Bibliografía

Alexandratos, N. (2008): *Food price surges: Possible causes, past experiences, relevance for exploring long-term prospects*. FAO Global Perspective Studies Unit.

Banco Mundial (2008): "Rising Food Prices: Policy options and World Bank response", *DECPCG*, abril.

Block, S. *et al* (2004): "Macro shocks and micro outcomes: child nutrition during Indonesia's crisis". *Economics and Human Biology*, nº 2.

Borrell, J. (2008): "La especulación en la crisis alimentaria". *El País*, 4 de juliol.

Club de Roma (1974): *Rapport de Tokyo sur l'homme et la croissance*. Informe del Comitè Executiu.

Cranfield, J., Preckel, P., Ivanic, M. y Hertel, T. (2004): "The earnings effects of multilateral trade liberalization: implications for poverty". *World Bank Economic Review*, nº 18.

Dawe, D. (2008): "Have recent increases in international cereal prices been transmitted to domestic economies? The experience in seven large Asian countries". *ESA Working Paper 08-03*.

FAO: *Food Outlook*. Diversos anys.

FAO (2008, a): *High-Level Conference on World Food Security: The challenges of climate change and bioenergy*. <http://www.fao.org/foodclimate>

FAO (2008, b): *Soaring food prices: Facts, perspectives, impacts an accions required*. HLC/08/INF/1 en: <http://www.fao.org/foodclimate>

FMI (2006): "The boom in commodity prices: Can it last?" *World Economic Outlook 2006*, Cap. 5.

Goldsmith, E., Allen, R., Allaby, M., Davull, J., y Lawrence, S. (1972), *Manifiesto para la Supervivencia*. Alianza Editorial.

Heilbroner, R.L. (1975): *El porvenir humano*. Norton&Company, Inc. Nueva York. Edición española: Ed. Labor. Madrid.

INTA (2007): <http://www.agriculturadeprecision.org/viajcapa/ViajeCapacitacionEEUU2007.pdf>

Ivanic, M. y Martin, W. (2008): "Implications of higher Global Food Prices for Poverty in Low Income Countries". Mimeo, *World Bank*, Washington, DC.

Leibtag, E. (2008): Corn Prices Near Record High, but what about food costs? *Amber Waves*, February.

Licht, F.O. (2008): *World Ethanol & Biofuels Report*, Vol. 6, n° 10.

Mesarovic, M. y Pestel, E. (1975): *La Humanidad ante la encrucijada. Segundo Informe al Club de Roma*. Versió oficial espanyola: Institut d'Estudis de Planificació. Ministeri de Planificació del Desenvolupament. Madrid.

Mitchell, D. (2008): "A Note on Rising Food Prices". *World Bank*, Washington, DC.

National Agriculture Statistical Service: <http://www.nass.usda.gov/>

National Bureau of Economic Research:
<http://www.nber.org/cgi-bin/getBars.pl?bar=data>

OCDE (2008, a): *Economic Assessment of Biofuel Support Policies* <http://www.oecd.org/dataoecd/19/62/41007840.pdf>

OCDE (2008, b): "A note on the role of investment capital in the US agricultural futures markets and the possible effect on cash prices". *Document TAD/CA/APMCFS/MD*.

Prebish, R. (1970): *Transformación y desarrollo, la gran tarea de la América Latina*. Banc Interamericà de Desenvolupament. Mèxic.

RIGA (Rural Income Generating Activities): http://www.fao.org/es/riba/index_en.htm.

Schmithuber, J. (2006): "Impact of an increased biomass use on agricultural markets, prices and food security: A longer-term perspective". *Food and Agriculture Organization of the United Nations*. Roma.

Senauer, B. y Sur, M. (2001): "Ending global hunger in the XXI century: projections of the number of food insecure people". *Revista Agraria de Economía*, n° 23.

Steenblik, R (2007): *Biofuels -at what cost? Government support for ethanol and biodiesel in selected OECD countries*. Global Subsidies Initiative.

Theobald, R. (1972): *Alternativas para el futuro*. Ed. Kairós. Barcelona.

Taylor, J.E. *et al* (2006): "Los posibles efectos de la liberalización comercial en los hogares rurales centroamericanos a partir de un modelo desagregado para la economía rural. Caso de Honduras". *Banco Interamericano de Desarrollo*, Serie de Estudios Económicos y Sectoriales, RE2. Washington, DC.

Torlesse *et al* (2003): "Association of household rice expenditure with child nutritional status indicates a role for macroeconomic food policy combating malnutrition". *J.Nutr*, nº 133.

Tyner, W.E. y Teheripour, f. (2008): "Policy Options for Integrated Energy and Agricultural Markets". Comunicación presentada en *The Transition to a Bio-Economy: Integration of Agricultural and Energy Systems Conference*. Farm Foundation. Atlanta, febrero 12 y 13.

UNCTAD: <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1584&lang=3>

World Bank (2008): *Prospects for the Global Economy*.

